

Dalum-Hjallese
Lokalhistoriske Forening

Redaktion:

Frans Bay, Lars Hagensen, Henning Jespersen, Jytte Raun og Lise Søndergaard

Layout og opsætning:

Frederik Nielsen & Nadja Arnsted

Skolepraktikken på CVK, Syddansk Erhvervsskole i Odense

Tryk: **Grafisk**

Hvidkærvej 44 · 5250 Odense SV · Tlf. 66 17 55 15

Oplag: 500

ISBN nr: 9-788799-683482

Forside:

Luftfoto af Dalum Papirfabrik fra 1950.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Årsskrift 2019

Indholdsfortegnelse

Forord	9
<i>Af Lars Hagensen</i>	
Dalum Papirfabrik før, nu og hvad så?	11
<i>Af Henrik Bjerregaard Jensen</i>	
Skriverier fra Udkants-Dalum	23
<i>Af Niels Hansen</i>	
Fruens Bøge Station	36
<i>Af Ole Edvard Mogensen</i>	
En landsbysmedie fulgte med tiden	46
<i>Af Leif Stendahl</i>	
Et arbejdsliv ved A/S Tasso i Hjallese - nogle personlige erindringer	51
<i>Af Michael Rasmussen</i>	
Skoledage i 1950'erne - og lidt til	64
<i>Af Hans Ulriksen</i>	
Der boede en bager – Le Petit på Hjallesevej	80
<i>Af Lars Hagensen</i>	
Dalum-Hjallese Lokalarkiv fylder 40 år i 2019	86
<i>Af Jytte Raun</i>	

”Glemmebogen er opsamlingsstedet for alt det, som glimrer ved sit fravær. Det, som skete, men som ingen finder værd at nævne.”

(Poul Duedahl i bogen Velkommen på bagsiden)

I 2019 kunne Dalum-Hjallese Lokalarkiv fejre, at det havde eksisteret i 40 år. Jubilæet blev naturligvis behørigt markeret. Det foregik i november, først med et engageret foredrag af lektor og forfatter Poul Duedahl, tidligere medarbejder ved Historiens Hus, i Dalum Kirkes Anneks. Her lyttede et stort publikum til nogle af de mange historier fra hverdagslivet i Danmark, der kunne være gået i glemmebogen uden de lokale arkivers hjælp. Et par dage senere i forbindelse med de årlige landsdækkende Arkivernes Dag inviterede lokalarkivet og dets medarbejdere interesserede til en jubilæumsudstilling og reception i lokalerne på Bøgedal. Atter var der trængsel og vi kan med tilfredshed konstatere, at opbakningen til såvel lokalarkivet som dets støtteforening er stor og interessen for at bevare og arbejde med den lokale historie synes at leve i bedste velgående. Lokalarkivet er den bedste garant for, at glemmebogen ikke får lov til at bestemme i Dalum-Hjallese. Det er derfor atter en fornøjelse at skulle skrive forordet til Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forenings nyeste årsskrift. Også til denne udgave har vi haft flere artikler end vi kan bringe – dem kan læserne se frem til i et senere årsskrift, så der er god grund til at forblive medlem. I skrivende stund er medlemstallet på 455. Som altid har redaktionen gjort sig umage for at dække Dalum og Hjallese ligeligt i artiklerne. I år hælder det dog lidt til Hjallese-området. To artikler har vi fundet uomgængelige at bringe. Det er først og fremmest Henrik Bjerregaards meget aktuelle artikel om Dalum Papirfabrik i fortid og nutid og ikke mindst i fremtiden. Mange vil ganske givet efter endt læsning have fået et bedre overblik over, hvad der sker i disse år. Den anden artikel er arkivleder Jytte Rauns om Lokalarkivets historie og udfordringer gennem 40 år. På opfordring har tidligere lærer Niels Hansen sagt ja til at skrive erindringer om barndommen på Østergaards Allé eller i udkants-Dalum, som han kalder det. Her får læseren bl.a. at vide, hvordan fortovene afslører kom-

muneskellet. Ligeledes på opfordring fortæller Michael Rasmussen, Dalum, om sine mange år som medarbejder med forskellige opgaver på virksomheden Tasso, medens den endnu havde sin nu nedlagte afdeling i Hjallese. Sidste år kunne man læse stationsforstander Ole Edvard Mogensens artikel om Hjallese Station for et halvt århundrede siden. I år fortæller Mogensen videre om en af områdets andre stationer, nemlig den i Fruens Bøge. Et utal af mindre forretninger og virksomheder har i tidens løb sat deres præg på vores bydel. I dette årsskrift kan man læse om to af disse, som ikke mere findes men som en del læsere sikkert endnu kan huske. Det drejer sig om undertegnede artikel om konditoriet Le Petit, som lå i det absolut alleryderste hjørne af Hjallese og af den daværende Dalum Kommune. Leif Stendahl fortæller om en kendt familievirksomhed, nemlig Smeden på Hjallesegade, der begyndte tilbage i 1890 i en beskeden landsbysmedje. Skoleerindringer er altid spændende at læse, måske nogle gange mere for gamle elever end for skolens lærere. Der vil med garanti blive leet højt, når man sætter sig med Hans Ulriksens veloplagte erindringer fra skoletiden i 1950'erne på Dalum Centralskole.

Tak til redaktionsmedlemmerne og ikke mindst til Jytte Raun, der har været den, der kyndigt og med sin store viden har samlet trådene. Syddansk Erhvervsskole har igen ladet skolepraktikken sørge for, at årsskriftet har fået sin velkendte form og Ep Grafisk, Odense har også sørget for trykningen dette år. Tak til annoncørerne, som er med til at muliggøre årsskriftet i en form, som vi fortsat kan være stolte af at sende ud til vore læsere. Så lav nu en kop kaffe, tænd stuelampen og glæd dig over, hvad glemmebogen gik glip af!

Lars Hagensen, formand for
Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening

Dalum Papirfabrik før, nu og hvad så?

Af Henrik Bjerregaard Jensen

Begyndelsen

Dalum Papirfabrik blev anlagt ved Odense Å i 1874. Fabrikken har i over hundrede år haft stor betydning for Odense og for fabrikkens nærområder Dalum og Hjallese:

Fra 1880'erne og frem ekspanderede fabrikken og blev den største og mest betydende papirfabrik i Danmark med 5-600 ansatte arbejdere og funktionærer – en position fabrikken opretholdt helt frem til 1970'erne.

Omkring fabrikken opstod Dalum Fabriksby med arbejder- og funktionærboliger, brugsforening, gasværk, elværk, skole og holdeplads ved Nr. Broby banen. De mange papirarbejdere var afgørende

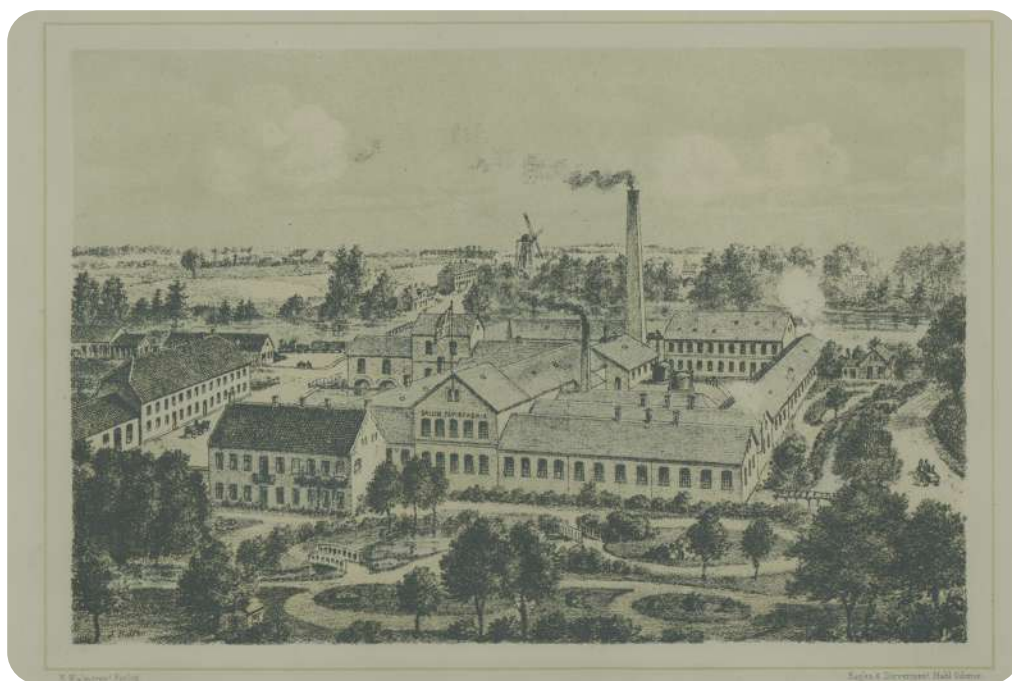
for udbygningen af de nærliggende boligområder i Dalum og Hjallese.

Det kom derfor som et chok for mange i Dalum-Hjallese, da fabrikken lukkede i 2012.

Starten i 1874

Den 1. juli 1873 blev der i en annonce i Fyens Stiftstidende indkaldt til aktietegning på en kommende papirfabrik. Elleve københavnske og nogle lokale købmænd og pengemænd fra Odense stod bag. De lokale initiativtagere havde først forsøgt at få fabrikken etableret i Munke Mose, men uden held.

Derfor blev den gamle klædefabrik ved Dalum Bro udpeget. Denne placering på landet ved Odense Å betød, at der var rigeligt med vand til papir-produktionen,

Dalum Papirfabrik 1888 – Litografiet er det ældste billede, der findes af Dalum Papirfabrik.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Håndværkere og funktionærer foran klorblanderiet omkring 1889.

Bemærk hunden. En sådan ses ofte på værkstedsbilleder fra den tid. Dens opgave har sikkert været at holde værkstedet fri for rotter.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv

gode transportmuligheder via den nyåbnede jernbane til Svendborg og mulighed for at dumpe fabriksaffald i stor skala på den østre side af Odense Å. Alle tre forhold, der var helt nødvendige for papirproduktion i stor skala.

Fabrikken løb imidlertid ind i problemer fra starten. Tekniske problemer med den komplicerede papirmaskine og problemer med at skaffe en stabil kraftforsyning betød, at fabrikken først kom i drift den 12. november 1874 og først i stabil drift flere år senere. Det viste sig, at vandet i Odense Å ikke var rent nok til papirproduktion, og at det var vanskeligt at skaffe kvalificerede arbejdere

på grund af mangel på boliger. Først fra 1878 kom produktionen ind i en fast og stabil rytme.

De forenede Papirfabrikker

Omkring 1870'erne etableredes også andre papirfabrikker rundt omkring i Danmark. Konkurrencen var imidlertid hård, og fabrikkerne havde samtidig problemer med at skaffe tilstrækkelige mængder af råstoffer til papirfabrikationen.

I 1889 dannedes aktieselskabet De forenede Papirfabrikker (DfP), der omfattede hovedparten af de danske papirfabrikker¹. Formålet var at begrænse konkurrencen og indføre arbejdsdeling

¹ De forenede Papirfabrikker var en sammenslutning af følgende 10 papirfabrikker: Strandmøllen, Ørholm-Nymølle, Silkeborg Papirfabrik, Maglemølle Papirfabrik, Haraldskær Papirfabrik, Vingsted Mølle, Havreholm Papirfabrik, Nørrebro Papirfabrik, Hinnerup Cellulosefabrik og Dalum Papirfabrik.

mellem de deltagende papirfabrikker: Silkeborg producerede derefter det fine papir, Dalum mellemkvaliteterne og Maglemølle de grovere papirkvaliteter.

Selv om Dalum Papirfabrik ved dannelsen af De forenede Papirfabrikker fremstod som en stærk fabrik i aktieselskabet, investerede DfP ikke umiddelbart i nye papirmaskiner i Dalum. Produktionen fortsatte de næste 20 år på de to oprindelige papirmaskiner PM1 og PM2. Først omkring 1910 blev en ny papirmaskine PM3 installeret, og så gik det stærkt. Allerede i 1912 kom PM4 og to år senere PM5.

Papirproduktion

Produktionen af papir foregår i tre trin: Råstofbearbejdning, papirmaskinen og efterbehandling.

Det vigtigste råstof på papirfabrikker i 1870'erne var brugte klude. Kludene blev sorteret, rensat og kogt og derefter findelt i store maskiner. Men mængden af klude

var begrænset og blev dyrere og dyrere i takt med, at efterspørgslen på papir steg. I 1880'erne gik man derfor over til halm som basis for produktionen og fra 1908 til træbaseret cellulose.

Træ-cellulosen blev først rensat for urenheder. Derefter findeltes træmassen i hollænderen og blev blandet med vand. Resultatet var en vandig opslemning kaldet "pulp".

I papirmaskinen blev pulpen tilsat lim og derefter ved højt tryk sprøjtet gennem dyser ud på et bredt bånd. Båndet ledtes gennem en filtpresse, som fjernede vandet og videre gennem en række opvarmede tørretromler, hvor papiret blev tørret. Derefter ledtes papiret ind i en kalender, der pressede og glittede (dvs. glattede) papiret mellem metalcylindere. Til slut blev papiret rullet op i store papirruller.

Efterbehandlingen bestod i, at papirrullerne blev opskåret i rette bredde, skåret i ark og pakket i pakker til forsendelse på paller. Da alle funktioner i papirfrem-

Faglærte arbejdere på Dalum Papirfabrik i 1941. Billedet er taget i anledning af smed Petersens 50 års jubilæum.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

stillingen var afhængige af hinanden og omkostningskrævende at lukke ned og op, blev der arbejdet i døgn drift.

Papirmaskinerne (PM) på Dalum Papirfabrik var nummereret efter den rækkefølge, de var blevet taget i brug på fabrikken. De blev bredere, hurtigere og langt større med årene. Den nyeste PM7 maskine fra 1970 målte således 100 x 10 x 10 meter. PM7 producerede 750 meter papir pr. minut og 90.000 tons papir om året.

Bygningsmæssigt blev Dalum Papirfabrik gradvist udvidet i takt med, at fabrikken fik behov for nye og større papirmaskiner. Desuden blev der bygget administrations- og lagerbygninger. Bygningerne blev placeret, hvor der var plads. Da fabrikken lukkede i 2012 bestod Dalum Papirfabrik af 54 bygninger med forskellige funktioner og byggeår. I alt udgjorde de 48.000 m².

Kraftværket

Papirfabrikken har fra starten krævet megen energi til produktionen. I begyndelsen leveredes energien af vandturbiner og dampmaskiner, der fik tilført damp under tryk fra et centralt kedelhus. I 1900

De ældste bygninger fra før 1900 er opført i gule sten med stejlt skifertag, støbejernsvinduer og 1-2 etager.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Bygningerne fra første halvdel af 1900 tallet er opført i gule sten med mindre stejlt skifertag, betonbjælke over vinduerne og med 3 etager.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

var der syv dampmaskiner på fabrikken, hvoraf de to papirmaskiner PM1 og PM2 hver havde en maskine på tolv hestekræfter tilknyttet. Snart blev flere dampmaskiner erstattet af elmotorer leveret af Thomas B Thrige og Siemens.

Efter 2. verdenskrig voksede energiforbruget, og i 1949 blev et nyt stort kulfyret kraftværk taget i brug. Det var placeret øst for åen og eksisterer stadig, men i dag fyres der med flis i stedet for kul.

Kraftværkets kapacitet var så stor, at det ud over fabrikken også forsynede ca. 10.000 husstande med fjernvarme. Efter lukningen af produktionen af papir i 2012 overtog Energi Fyn kraftværket, og det leverer nu fjernvarme og elektricitet til Odense. Det er aftalt med Odense Kommune, at værket skal lukkes senest 2025.

Dalum Fabriksby

Dalum Papirfabrik lå ved sin opførelse i 1874 langt ude på landet et godt stykke fra Odense og havde derfor svært ved at tiltrække kvalificeret arbejdskraft. Desuden havde fabrikken behov for at ansætte erfarne papirarbejdere fra andre papirfabrikker i landet.

I starten boede arbejderne i Dalum

Klædefabriks gamle bygninger, men i 1880'erne begyndte papirfabrikken at opføre arbejderboliger syd for åen bl.a. karréerne på Demantsvej 2-6 og 9-13. Området blev benævnt ”Dalum Fabriksby” og etablerede sig med forsamlingshus, brugsforening, gasværk, elværk, central-skole og en holdeplads ved jernbanen fra Odense over Nr. Broby til Assens. Efter 1. verdenskrig var der mange papirarbejdere, der boede i nybyggede to-families huse på de nyanlagte sideveje til Dalumvej.

Papirarbejderne havde egen sygekasse, og i 1886 blev Papirindustriarbejdernes Fagforening i Dalum stiftet.

Også en idrætsklub blev det til. I 1948 stiftedes papirarbejdernes idrætsklub ODIN med fodbold, håndbold og badminton og et klubhus i en barak nær ved gasværket.

Fabrikkens sidste år

Siden 2007 havde Dalum Papirfabrik været på franske hænder. På det tidspunkt købte den franske papirgigant Arjo-wiggins Dalum Papirfabrik og fortsatte driften frem til 2012, hvor fabrikken blev nedlagt. Efter lukningen blev den store Papirmaskine PM7 solgt til en papirfabrik i Egypten.

Den tomme fabrik ejes nu af entreprenørfirmaet M. T. Højgård, som vil bygge boliger på området.

Dalum Papirfabriks fremtid

I henhold til Lov om Planlægning skal en kommune udarbejde en lokalplan, inden der igangsættes større anlægsarbejder, større bygninger eller nedrivninger.

For at sikre sammenhæng på tværs i kommunen skal lokalplanerne være i overensstemmelse med den overordnede

Kraftværket ved åen i 1955.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkonkord

kommuneplan, der dækker hele kommunen. Planlovens hensigt er at sikre sammenhæng i planlægningen og at beskytte eksisterende kvaliteter, landskab og miljø. Da Dalum Papirfabrik i kommuneplanen var udlagt som industriområde, måtte området ikke bebygges med boliger. Odense Kommune igangsatte derfor en planlægningsproces, der havde til formål at gøre det muligt at udnytte fabrikkens område til boliger og rekreative formål.

Odense Bys Museers kortlægning af bevaringsværdige bygninger

Før udarbejdelsen af helhedsplanen var der behov for en detaljeret kortlægning af fabrikkens bygningsmasse med henblik på fastlæggelse af de enkelte bygningers kulturelle og historiske værdier. Odense Bys Museer udarbejdede derfor i 2014 rapporten ”Dalum Papirfabrik og fabriksby – en undersøgelse af et kulturmiljø og udpegning af bevaringsværdier”.

I kortlægningen udpegede museet en række bygninger, der som minimum burde

bevares, og bygninger som det ville være muligt at bevare, hvis de kunne indgå i den fremtidige bebyggelse. Minimumsbevaringen omfattede to af de ældste bygninger fra den første papirmaskine fra 1874, kraftværket fra 1949, hollænderhuset ved PM6 fra 1949 og shedtagslagerbygningerne ud mod Dalumvej. Derudover udpegede museet også de to nyeste og største papirmaskinebygninger PM6 og PM7 (1970) på grund af deres industrihistoriske bevaringsværdi. De nævnte bevaringsværdige bygninger blev efterfølgende alle indarbejdet i helhedsplanen for papirfabrikken.

Helhedsplanen for Dalum Papirfabrik og tilstødende arealer

Som nævnt skal en kommune udarbejde en lokalplan, hvis der skal igangsættes omfattende nybyggerier eller ændringer i et større områdes anvendelse. Lokalplanen er juridisk bindende for den kommende bebyggelse og skal sættes i offentlig høring i mindst 8 uger, inden den kan vedtages i byrådet.

Da Dalum Papirfabrik dækker et stort og forskelligartet område, valgte By- og Kulturforvaltningen først at udarbejde en samlet overordnet helhedsplan for hele området. Helhedsplanen skulle debatteres bredt og derefter danne den overordnede ramme om de efterfølgende lokalplaner for hvert delområde på fabrikken.

I ”Helhedsplan for omdannelse af Dalum Papir og tilstødende arealer” fra oktober 2017 anføres, at området ligger tæt på flere vigtige kulturhistoriske minder som Dalum Kloster og Dalum Kirke, Fruens Bøge Skov og Den Fynske Landsby og ligger helt centralt i natur-

området omkring Odense Å.

Helhedsplanen indebærer, at området øst for åen (område 1, 2 og 3) bliver til et villa- og rækkehuskvarter med cirka 400 boliger. Langs åen anlægges en åsti med forbindelse til åstien i Fruens Bøge Skov og en cykelsti, der følger det gamle jernbanespor til papirfabrikken. Planen betyder, at der dispenseres for åbeskyttelseslinjen på 150 meter. Denne foreslås reduceret til 40 meter.

Det er i dag ikke muligt at cykle eller gå gennem papirfabrikens område. Når helhedsplanen bliver gennemført, etableres derfor en grusbeltet gangsti, der følger Odense Å fra Fruens Bøge til Dalumvej – og en asfalteret cykelsti, der på det første bakkede stykke går længere væk fra åen. Ved Svendborgbanen etableres en gangbro over åen til den nuværende åsti i Fruens Bøge.

I helhedsplanen foreslog Odense Kommune, at stort set hele området kunne bebygges med boliger bortset fra et 40 m bredt grønt bånd med en åsti langs åen og en asfalteret cykelsti. I alt forventedes det, at der kunne opføres 450 boliger på det gamle fabriksområde op mod Dalumvej og et tilsvarende antal boliger på det store grønne område øst for Odense Å. Dette ville betyde, at området kom til at adskille sig væsentligt fra såvel Fruens Bøge området nord for papirfabrikken og Dalumgård området syd for papirfabrikken. Disse områder har brede grønne skov- og engområder på begge sider af åen.

Helhedsplanen var i høring i efteråret 2017, og mange borgere og foreninger sendte høringssvar med ønske om flere grønne arealer i den nordøstlige del af papirfabrikksområdet og med udtalt be-

kymring for trafikl belastning omkring Zachariasvænget i Hjallesø.

Da helhedsplanen blev præsenteret på biblioteket i Dalum og efterfølgende ved et stort og velbesøgt dialogmøde i Sanderumhallen, mødte planerne også modstand bl.a. fra naturfredningsforenin-

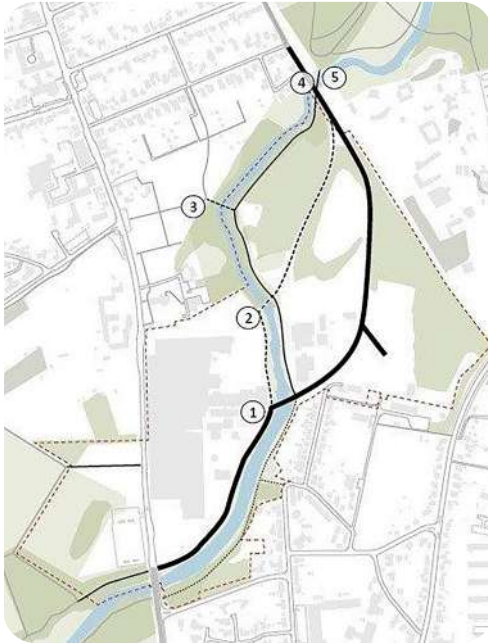
ger og lokale gadeforeninger i området. Indsigelserne gik først og fremmest på den høje bebyggelsesgrad og på manglende større grønne områder svarende til de tilstødende områder omkring Odense Å nord og syd for papirfabrikken.

Debatten gjorde indtryk på politikerne,

Odense Kommunes Helhedsplan er udarbejdet i samarbejde med ejerne af papirfabriksgrundene. Helhedsplanen omfatter fabriksområdet vest for åen (områderne A, B og C), det grønne område øst for åen (områderne 1, 2 og 3) og kraftværket (område 4). Odense Kommune ejer område 5 a og forventes at købe område 3. Begge områder vil blive grønne områder med offentlig adgang.

Foto: Helhedsplan for omdannelse af Dalum Papir og tilstødende arealer

Helhedsplanens forslag til stikort for å-stien og cykelstien på Dalum Papir.

Tegning: Helhedsplan for omdannelse af Dalum Papir og tilstødende arealer

og ved den efterfølgende behandling i Odense Byråd besluttedes: *Med udgangspunkt i bemærkningerne fra borgermødet og høringen til ændringer af kommuneplanen har Byrådet sat retningen for den videre plan for området. De grønne arealer bliver større end vist i helhedsplanen. Delområde 3 skal gøres til et grønt rekreativt område. Niveauforskellen i dette område skal bevares, og der må ikke bygges mellem åen og skrænten. Nye boliger i delområde 1 skal tilgås via Zachariasvænget, der skal udformes, så der bliver bedre forhold. Trafikken skal i byggeperioden afvikles via Dalumvej*”.

Samtidigt blev det besluttet, at Odense Kommune skulle købe den nordvestlige del af det grønne område (område 3), som skulle forblive som grønt område med offentlig adgang. Området blev oprindeligt brugt til udfældningsbassiner

for spildevand fra papirfabrikken. Det er planen, at disse bassiner skal omdannes til regnvandsbassiner som en del af klimasikringen i området. Derudover etableres en bro fra området over til Dalum Kirkegård og forbedret adgang mellem området og den eksisterende Fruens Bøge Skov.

Odense Kommune har i alt afsat 38 mio. kr. til køb og udvikling af det grønne område og forventer, at området kan tages i brug i 2021.

Lokalplan 7-881 for Dalum Papirfabrik

Under høringen af helhedsplanen var der således stor opmærksomhed på den fremtidige anvendelse af de grønne områder bag Dalum Papirfabrik, men forholdsmeget få bemærkninger og generel tilslutning til helhedsplanens afsnit om anvendelsen af selve fabriksområdet.

Kommunen besluttede derfor først at gå videre med planerne for fabriksområdet og udarbejdede i 2018 en egentlig, bindende lokalplan for det gamle fabriksområde: ”Lokalplan 7-881 for Dalum Papirfabrik”. Lokalplanen omfatter det egentlige fabriksområde fra Dalumvej ned til Odense Å i alt 78.300 m² eller knap 1/3 af det samlede område på 300.000 m². I alt forventes 450 boliger opført på dette område. Planen var i høring i otte uger og blev efterfølgende vedtaget med få ændringer.

I området ud mod Dalumvej bevares hovedparten af de nuværende bygninger med de karakteristiske shedtage, så bebyggelsen skærmer det øvrige område mod trafikstøj. Disse bygninger ombygges og skal fremover anvendes til dagligvarebutik og parkeringsanlæg.

Den sydligste del af shedtagsbygningerne nedrives, og boligselskabet Civica vil i stedet opføre 64 seniorboliger i 4 etagers højde ud mod Dalumvej. På et informationsmøde om de kommende seniorboliger kom over 500 interesserede.

Der etableres vejadgang med lyskryds til bebyggelsen fra Dalumvej, hvorfra trafikken fordeles med en fordelingsvej og vænger.

Ned mod Odense Å bygges boliger som ”længer” vinkelret på åen med grønne områder mellem dem. Bebyggelsen vil variere og få et tydeligt industrielt præg. Husene vil være to til fire etager, hvor etageantallet vil falde mod åen. Undtaget er dog de eksisterende store fabriksbygninger PM6 og PM7, der omdannes til etageboliger i op til fem etager inden for den eksisterende bygningskrop.

Kulturakse

På grund af områdets meget markante industrihistorie etableres en kulturakse i form af en bred gangsti tværs gennem bebyggelsen fra Dalumvej ned til Odense Å. Ifølge lokalplanen skal kulturaksen ”gennem materialer, teksturer og bevarede bygninger skabe en sammenhængende fortælling om papirprocessen fra træ til papir – fra den forvitrede og ru bark til det glatte blanke papir”. På kulturaksen vil blive bevaret den ældste papirmaskinebygning PM1, der foreslås anvendt til fælles faciliteter – og den nyeste papirmaskinebygning PM7, der foreslås anvendt til boliger.

For de nyeste og største papirhaller PM6 og PM7 ”genbruges” de eksisterende ydervægge, medens de indre maskinhaller omdannes til nybyggede lejligheder.

Markering af nye boliger i Helhedsplanens forslag fra 2017.

Tegning: Helhedsplan for omdannelse af Dalum Papir og tilstødende arealer

Å-stien

Mellem de enkelte længer i den kommende bebyggelse etableres grønne områder og et fyrre meter bredt område langs åen, hvor stien bliver anlagt. Dette vil medføre, at stien fremover vil gå ubrudt fra Bellinge i det sydlige Odense tværs gennem Odenses centrum til Seden i det nordøstlige hjørne af byen. Selve å-stien vil være en grussti, der kan benyttes af såvel fodgængere som cyklister. Tilslutningen til den eksisterende å-sti vil mod nord blive etableret via en nyanlagt bro under Svendborgbanen og mod syd erstatte den nuværende udkørsel fra Dalum Papirfabrik. Midtvejs i området vil blive etableret en ny bro over til Dalum Kirkegård, hvorfra der bliver adgang til den asfalterede cykelsti mod Bellinge.

For at sikre, at området udvikles med tydelige industrielle spor, og at der etableres grønne områder og stianlæg langs Odense Å, er dette reguleret i lokalplanen. I alt gives der mulighed for at opføre 450 boliger, en dagligvarebutik og cafeer, fitness, klinikker og kontorer samt mulighed for kulturelle aktiviteter i form af udstillinger og fællesrum.

Ved byrådets møde den 30. maj 2018 vedtog byrådet lokalplanen, og den 31. oktober 2018 blev der indgået en partnerskabsaftale med entreprenørfirmaet M. T. Højgaard og boligselskabet Civica. I aftalen indgik, at Odense Kommune skal finansiere de 10 mio. kr. grundkapital til 64 seniorboliger.

Afslutning

Med vedtagelsen af lokalplanen for Dalum Papirfabrik er der givet grønt lys for etableringen af en hel ny bydel i Dalum på området mellem Dalumvej og Odense Å. I første omgang forventes Civica i 2020 at opføre 64 seniorboliger på området op mod Dalumvej. I samme periode færdiggøres detailplanerne for de øvrige boliger på den vestlige side af åen, hvor en del eksisterende industribygninger vil blive bevaret og genbrugt. På den østlige del af åen er endnu ikke udarbejdet en lokalplan, men det forventes, at denne vil komme til at følge de hovedlinjer, der er skitseret i helhedsplanen.

Henrik Bjerregaard Jensen er arkivmedarbejder i Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Odense Kommunes Lokalplan for Dalum Papirfabrik. Lokalplanen dækker kun området mellem Dalumvej og Odense Å. Området forventes at komme til at indeholde 450 boliger samt et parkeringshus og dagligvarebutik i shedtag bygningerne mod Dalumvej. Den tidligere PM1 bygning forventes anvendt til fælleshus. Boligerne er rækkehuse ned mod åen, et seniorboligfællesskab ud mod Dalumvej samt lejligheder i PM6 bygningen, i Hollønderhuset og i PM7 bygningen. Foto: Forsidebillede på lokalplanen tegnet af tegnestuen C. F. Møller, Århus

Kulturaksen markeret med brunt.

Foto: Lokalplan 7-881 for Dalum Papirfabrik

Læs mere her:

Jacob Hansen og Knud Mortensen, Dalum Sogns Historie, 1959 – 1968

Anders W. Berthelsen, Dalum-Hjallese Bogen, 2006

Ernst Trap Olsen, Papirarbejdernes Historie i Dalum, 1987

Dansk Papirindustri, 1829 – 1999, 2000

Jytte Raun, Dalum Papirfabrik 1874 – 2012 i Odensebogen, 2013

Jytte Raun, Dalum Papirfabrik 1874 – 2012 – en nekrolog i Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forenings årsskrift 2012

Dalum Papirfabrik og Dalum Fabriksby, Odense Bys Museer, 2014

Helhedsplan for omdannelse af Dalum Papir og tilstødende arealer, Odense Kommune, oktober 2017

Lokalplan 7-881 for Dalum Papirfabrik, Odense Kommune, 2018

Film:

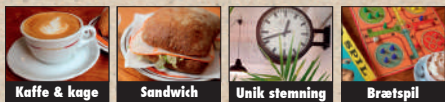
M. T. Højgaard og C. F. Møllers visionsfilm på www.dalumpapirfabrik.dk

Stora Papyrus – 1992, Dalum Papirfabrik (dansk tale) produceret af Klaus Stenderup. Kan ses på YouTube.

Dalum Papirfabrik – den sidste produktion 2012 filmet af Poul Bent Rasmussen for Dalum-Hjallese Lokalarkiv kommenteret af Niels Hedegaard Madsen om kraftcentralen og Ole Gertov om fabrikken

KAFFEBAR

i Fruens Bøge Station

VELODROM
K A F F E B A R

I.C. Radio Hjallesø

v/Peder Gram

Reparation og salg af

- Fjernsyn
- Video
- Radio
- Båndoptagere
- Pladespillere
- CD-afspillere
- Indstilling af TV-programmer

Odensevej 1, 5260 Odense S **66 15 04 99**

DESIGN

FRISØR

JANE & KITT INTERNATIONAL
FÅBORGVEJ 89
5250 ODENSE SV.
TLF. 66 17 57 71

Totalentrepriser

Vi tilbyder alle former for ombygnings-, re-
noverings- og vedligeholdelsesarbejder,
samt anlæg og pleje af grønne arealer og
glatførebekæmpelse-
Vi har døgnservice.

Kontakt os for et godt tilbud.

TØJSBO BYG

Seebbladsgade 17 - 5000 Odense C
tlf. 66 16 97 60 www.toejsbobyg.dk

Sonjas
Blomster
Dalumvej 70 5250 Odense SV
Tlf. 63 12 04 12

- Stedet med den gode service

DALUM

Blæk & Hobby

Faaborgvej 37A

www.dalumblæk-hobby.dk

Stofa:

TV • BREDBÅND • TELEFONI

Energifyn

FynskSupportEl
- ny energi til din klub

Kontakt os:

Energi Fyn
Sanderumvej 16
5250 Odense SV

Tlf. 63 17 19 00
Fax 63 17 19 19
www.energifyn.dk

Skriverier fra Udkants-Dalum

Af Niels Hansen

I 1959 begyndte jeg i 1. klasse på Tingløkkeskolen. En dag kom en af mine klassekammerater Jan Viggo Moth Iversen hjem til sine forældre og fortalte: "Niels' far spiller på gaden". Det undrede hans forældre en hel del. Kunne det dog virkelig passe, at Niels' far var lirekassemand eller stod og spillede violin med en hat liggende foran sig, som forbipasserende kunne smide småmønter i? Det troede de nu ikke helt på, men Jan Viggo holdt på sit. Så en dag de var ude at gå, kunne han pege på en mand og sige: "Der er Niels' far"! Og der kom min far cyklende – i

Morgenstemning i foråret 1959. Niels siger farvel til sin far, der skal til orkesterprøve i musikkorpsset.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkativ

uniform og med sin instrumentkasse på bagagebæreren foran på styret. Så gik det op for Jan Viggos far og mor, at min far altså var regimentsmusiker. Dengang holdt musikkorpsset mange udendørs koncerter i Odenseområdet, og af og til var der også marchture gennem byen. Så ganske rigtigt: "Niels' far spiller på gaden".

Indtil 1953 var min far ansat ved regimentsmusikken i Sønderborg, men det år blev musikkorpsset forflyttet til Haderslev, og samtidig blev der oprettet et nyt musikkorps i Odense. Musikerne i det hidtidige orkester blev fordelt mellem Odense og Haderslev, og resten af pladserne blev besat med nyansættelser. Som fynbo søgte min far til Odense. Den første tid boede familien i en lejlighed på Odense Kaserne, og i den periode var der god tid til at finde en rigtig bolig. Det lykkedes, og i november 1954 kunne vi flytte ind i huset på Østergaards Allé 35. Huset i "Udkants-Dalum" (kun ca. 100 m fra Sanderum Sogn og Kommune) må have været det helt rigtige valg, for jeg bor i huset den dag i dag!

Rikkensmindekvarteret

Østergaards Allé gik dengang ikke meget længere end til Niels Juels Allé. Dog var de første huse ved at blive bygget på det sidste stykke op mod Væddeløbsbanen, og Østergaard lå der endnu. Det er tydeligt, at husene i den sanderumske del af gaden er nyere end i Dalum-delen, hvor de fleste huse er bygget omkring 1940. Men der, hvor man tydeligst kan se, hvordan Rikkensmindekvarteret lidt efter lidt er blevet bebygget, er på Carl Baggers Allé. De første huse er store herskabsvillaer byg-

*Tre søde småbørn. Marianne, Niels og Bent-Erik. Sommeren 1956.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

get omkring år 1900, og jo længere man kommer hen ad gaden, jo mere beskedent bliver byggeriet for til sidst at slutte med parcelhuse fra 1960'erne.

Østergaards Allé ligner nogenlunde sig selv, men der er dog i tidens løb sket forskellige forandringer. Dengang var langt de fleste huse enten rød- eller gulstens og med rødt tegltag, og foran husene var der små forhaver. I dag bliver flere og flere af husene vandskuret og som regel malet hvide. Der kommer nyt tag på – ofte sort, og flere og flere af forhaverne bliver omdannet til små private parkeringspladser. Fortovet på Østergaards Allé bestod dengang af en enkelt række fliser på tværs, og ud mod kørebanen var der et ret bredt stykke med grus, hvor man kunne lege med biler eller more sig med at hvirvle en masse støv op med de bare fødder, så man blev dejlig beskidt!

I forbindelse med, at der kom fjern-

varme i gaden i begyndelse af 1960'erne blev gaden udvidet, og der blev lagt nye fliser i to rækker med en række brosten i midten. Og her er der en lille morsom ting: I Dalum-delen af gaden (til og med hhv. nr. 38 og 45) er der mellem den yderste række fliser og kantstenen yderligere en række brosten. I den sanderumske del (fra Niels Juels Allé og op mod Væddeløbsbanen) blev fliserne lagt helt ud til kantstenen, og således kan man stadig se, hvor sognegrænsen og den gamle kommunegrænse er.

Vejtræerne på Østergaards Allé kom til så sent som i 1994. Pladseringen af træerne viser tydeligt, at de ikke har været med i de oprindelige planer for gaden.

Bent-Erik

Lige over for vores hus, på hjørnet af Benediktes Allé, var der i sin tid en bunker, der stammede fra krigens tid. Bagved

havde de store drenge lavet cykelbane, og på grunden var der også plads til meget andet. Noget af det første, jeg kan huske herfra, er et stort Sct. Hans bål. Selve bunkeren var bevokset med hyben, men vi små unger kunne alligevel godt trænge gennem denne "jungle" og kravle op på bunkerens "skorsten". En dag, da min mor kiggede ud ad vinduet, fik hun sig noget af en overraskelse: På toppen af bunkeren stod der to små levende udgaver af Manneken Pis og sendte en stråle ud i hver sit verdenshjørne. Jeg husker ikke, hvordan Bent-Erik fik mig med på den historie (for der er absolut ingen tvivl om, at det var hans ide). Til gengæld har jeg ikke glemt, at jeg indkasserede en endefuld fra min mor i den anledning. Den gang var man jo udmærket klar over, at et lille dask til små børn, når de skejer lidt for meget ud, intet har med vold at gøre. Tvært imod har man ofte på den

måde kunnet "slukke en lille brand", inden den er blevet til "en stor brand".

Bent-Erik var min bedste legekammerat. Han boede på Benediktes Allé 26, og i familien var der 8 børn: Niels Mogens, Sjørni (Hans Jørn), Henning, Søster (Ingelise), Lars Ole, Bent-Erik, Marianne og Putte (Lisbeth Susanne Hansen – som lille havde hun svært ved at sige sit navn rigtigt, da hun læspede!) Da Putte var helt lille, døde moderen, og det har ikke været let at få hverdagen til at hænge sammen uden hende. Jeg husker, hvordan bl.a. familiens farmor gjorde en stor indsats, og fra Dalum Kommune kom husmoderafløseren fru Eriksen. Søster gik ud af skolen efter 7. klasse og overtog efterhånden rollen som husmor, og på den måde gik det hele alligevel. Det skete en gang imellem, at Bent-Erik ikke var så eksemplarisk, som han burde være, og det betød så, at

Sommeren 1958: Brødmanden foran Østergaards Allé 35. Foto: Dalum-Hjallese Lokalarliv

”det siger vi til far i aften !” Det har ikke altid været så morsomt for Hansen at vende hjem efter en lang arbejdsdag hos Hagen & Sivertsen.

En overgang gik nogle af kvarterets børn ”til oplæsning” hos os om aftenen. Min far læste op af de klassiske børnebøger, og når Bent-Erik skulle hjem, var det en fast aftale, at han skulle blinke med lyset uden for sin gadedør, så vi kunne se, at han var kommet gennem det ”farlige” og sparsomt oplyste område, der lå mellem vore huse, og hvor man kunne risikere at møde både indianere, ulve, fjendtlige soldater og mange andre uhyggelige ting. På det tidspunkt var fjernsynet først lige begyndt at komme frem, men enkelte steder havde man fået anskaffet sig et apparat, og her kunne man også samle

børnene til ”Familien Flint”, ”Cirkus Buster” og andre spændende ting.

Mange forretninger

Hvor kvarteret i dag næsten udelukkende består af beboelseshuse, var der førhen også en hel del forretninger. I ”min” del af Dalum (Rikkemindekvarteret og turen op til Tingløkkeskolen) var der især mange købmænd: Peter Mørch Jørgensen – senere Kaj Hoyer, Rosenvænget 23, S. Nielsen – senere Niels Langkilde, Østergaards Allé 40, E. Holm Jensen, Clausens Allé 54, Tage Vig på hjørnet af Clausens Allé og Rosenvænget, samt købmænd både på hjørnet af Faaborgvej og Rikkeminde Allé og på hjørnet af Faaborgvej og Majas Allé. Købmændene var naturligvis konkurrenter, men de var

*Niels og hans mor handler med mælkekemanden, mens fru Hansen fra nr. 32 fodrer hesten. Juli 1957
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

Poul "Lys" på vej rundt for at afløse elektricitet.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarliv

i høj grad også kolleger. Jeg husker f.eks. en gang, hvor Holm Jensen pludselig dukkede op i Langkildes forretning, fordi han manglede en eller anden vare, som en kunde havde bestilt. Det kunne Langkilde så hjælpe ham med.

På Clausens Allé 44 havde Møller Jørgensen gartnerforretning. Han havde i sin tid købt 4 byggegrunde og avlede en del af sine produkter selv. Gartneriet lå bag ved forretningen og beboelsen på de senere adresser Margrethes Allé 21 og 19 A-E. Efterhånden kom det meste dog fra GASA, og på grundene blev der så plantet juletræer. Slagtermester Per Hansen havde forretning på Rosenvænget 11. Til hverdag var der almindelig god handel i forretningen, men om lørdagen var der særdeles travlt. Ud over slagteren og hans kone ekspederede bl.a. også et par af hans voksne børn og svendene fra slagteriet.

Man måtte trække et nummer og blev så ekspederet i den rigtige rækkefølge. På 3. søndag i advent var der tradition for, at han lavede en flot udstilling med de mange lækre slagtervarer. Jeg husker bl.a. et år, hvor han havde fået stillet en hel gris op i udstillingsvinduet.

Bager Jensen havde forretning på hjørnet af Clausens Allé og Østergaards Allé. Han blev efterfulgt af bager Flesner, hvorefter bageriet blev overtaget af Østergaards Konditori, der på et tidspunkt havde adskillige forretninger i hele Odense. Derefter blev der damefrisørsalon i butikslokalet på Østergaards Allé 13. Telefonnummeret var også noget med "13", og salonen fik navnet "Klip 13". Det hedder den i øvrigt stadigvæk, efter at den er flyttet til den tidligere gartnerforretning på Clausens Allé. Bager Alnor havde til huse på hjørnet af Faaborgvej og Majas

Allé på modsatte hjørne af købmanden. Begge huse er senere nedrevet. Endelig var der Tingløkkebageren på Bergendals Allé 14. Det var strengt forbudt for skolebørnene at handle her og hos købmanden på Bøgedals Allé 28 i skoletiden, og det skete selvfølgelig alligevel. Især nød bageren godt af skolebørnenes indkøb. Det store "hit" var studenterbrød, der hed "studs" og kostede 10 øre pr. stk.

Andre servicefunktioner

Ud over de faste handlende kom mælkeemanden hver dag med sin hestevogn, brødmanden en gang om ugen, ostemanden også en gang om ugen og Henning Fiskehandler hver torsdag (forretningen eksisterer endnu. Sdr. Boulevard 49). Jeg mener også, der en gang imellem kom en fiskehandler fra Kerteminde. Han råbte med fisk på gammeldags manér ("Rødspætte-re .. sild er godt .. maKREL!") ud ad vinduet på det "rugbrød", i hvilket han ganske langsomt kørte gennem gaden. Så var der også radismanden (grøntsager læsset på en stor ladcykel) og ægmanden. Sidstnævnte boede i Højme og kom en gang om ugen på cykel med sin æggekurv til de faste kunder. Blandt dem var i øvrigt obersten på kasernen.

Til betjening af borgerne var der desuden Postvæsenet. Der var flere omdelinger om dagen, og den seneste postkassetømning var kl. 22 på hverdage og kl. 21 lørdag og søndag. Jeg husker tydeligt lyden af postens Nimbus motorcykel ca. 10 minutter efter det officielle tømningstidspunkt. En gang imellem kom gasmanden og Poul "Lys" og læste målere af. Der var jo altid nogen hjemme i næsten alle husene, og betalingen blev

klaret kontant. Poul "Lys" var "opkaldt" efter elektricitetsværket. Han var også medlem af sognerådet og kendte fra sine måleraflæsningsture alle husstande i hele kommunen. En form for nærhed i samfundet, som slet ikke findes mere.

Omkring Dalumkrydset

I det egentlige Dalum, altså området omkring Dalumvej, kom jeg egentlig ikke ret meget som dreng. Men jeg kan dog tydeligt huske, at Dalumvej var brolagt, og at Dalum-krydset var anlagt som en rundkørsel, hvor der i midten lå en benzintank. Det kunne lade sig gøre med den tids trafik. Langs Dalumvej og omkring Dalum-krydset lå de fleste forretninger. Her kunne man også en gang imellem støde på en ældre mand i flot lyseblå dragonuniform. Det var berider M. C. Vestervig, der boede Carl Baggers Allé 15. Så vidt jeg ved, havde han i sin tid haft sit virke på Rytterkasernen ved 2. Dragonregiment, der blev nedlagt i 1911. Derefter levede han af at være ridelærer. Jeg har hørt, at da han på et tidspunkt skulle have en ny uniform, blev den skræddersyet efter tegninger fra Tøjhusmuseet. Gamle dages militærpersoner var altid i uniform - ofte også, når de var udtrådt af tjenesten. Det kan man bl.a. se på meget gamle billeder af forskellige skolars lærerpersonale. Her optræder også af og til en mand i militæruniform. En tidligere befalingsmand, der nu virkede som gymnastiklærer.

I første halvdel af 1960'erne åbnede Jørgens Herremagasin i en lille kælderforretning på Faaborgvej 27. Et par år efter blev der bygget ny forretning lige overfor (Faaborgvej 8, hvor der senere har været byggemarked), og derefter flyttede

forretningen til endnu et nybyggeri på Dalumvej 18-20 (hvor nu Netto holder til), indtil man byggede den store ejendom på Dalumvej 22-28, hvor forretningen ligger i dag, og nu hedder "Nielsen" efter i mange år at have heddet "Jørgen & Jørgine". Men det var i den lille kælderforretning, hvor Jens fra min klasse en gang kom ind, fordi vi skolebørn var ude at sælge mærker til fordel for børn med sukkersyge. I Jørgens Herremagasin spurgte han, om de ville være så venlige at købe et søsygemærke (!) Den fortaelse kunne man ikke stå for, så det betød salg af et par ekstra mærker. En anden klassekammerat fik også fumlet en del med ordene. Han fik rodet noget sammen om "sukkerysge børns bekæmpelse".

Pastor Fabricius

Skolen var jo andet end blot almindelig undervisning. Vi gik også til præst på skolen. Altså de af os, der skulle konfirmeres hos pastor Fabricius. Provst Rasmussens konfirmander gik til præst i præstegården, og de kom naturligvis ofte for sent til skolen, når de havde været til præst. Den fordel havde vi andre jo ikke! Konfirmandundervisningen havde dengang ganske anderledes forhold, end det er tilfældet i dag, hvor det kan være meget svært at få det hele tilrettelagt, så det kan passe sammen med, hvad der foregår på skolen. Vi gik dengang til præst 2 gange om ugen (1 time hver gang, først på dagen). Sognets to præster havde alle konfirmanderne i både Dalum og Hjallesø, der dengang udgjorde ét sogn. Og vi hørte oven i købet til de store år-gange. Vi kunne selv vælge både præst og konfirmationsdag, men det medførte så også, at vi ikke nødvendigvis blev

Provst Kaj Rasmussen og pastor Elisabeth Fabricius.

Foto: Dalum-Hjallesø Lokalarkiv

konfirmeret sammen med dem, vi havde været sammen med til konfirmationsforberedelsen.

Pastor Elisabeth Fabricius var en af de første kvindelige præster. Præsteboligen lå på Lykkeshaaabs Allé, og jeg kan huske, da jeg blev indskrevet til præst, at der i hendes kontor stod et stort flygel, og oven på det lå der en tuba. Hun var også spejder, og hun mente, at der manglede lidt "ramasjang" i spejdernes orkester, så derfor var hun gået aktivt med her også. En gang skulle hun lære nogle små spejdere noget om, hvordan de skulle forholde sig i kritiske situationer f.eks. ved et selvmord, og derfor havde hun lavet en figur af et menneske, som hun havde hængt op i et træ i haven. Ikke så snart havde hun fået det ordnet, før der lød et skrig inde fra naboen. Pastor Fabricius skyndte sig

derind, og nabokonen fik skrækslagen fremstammet: ”Der hæ-hæ-hæ-hænger en mand i Deres æbletræ!” ”Ja, det ved jeg da godt”, svarede hun, ”jeg har selv hængt ham op!” De små spejdere tog det i øvrigt ganske roligt, da de opdagede den ”døde” mand.

I den første præstetime havde vi om trosbekendelsen. Den kendte vi selvfølgelig allerede fra skolens almindelige religionsundervisning, men der var alligevel forskellige ting, der skulle uddybes. Hvad betød det f.eks., at Jesus var undfanget ved Helligånden? Der var ingen, der vidste, hvad ”undfanget” betød, og pastor Fabricius forklarede derpå roligt og sagligt om de mandlige og kvindelige kønsceller, og at undfangelsen var det, der skete, når en sædcelle voksede sammen med en ægcelle og på den måde blev begyndelsen til et

nyt menneske. Efter timen spurgte en kammerat fra en af de andre klasser, der endnu ikke havde haft den første præstetime, en af os, hvad konfirmationsforberedelse så gik ud på. Svaret lød: ”Ja-eh... Det er nærmest sådden lis’ dan sexualundervisning”.

Tingløggeskolen

Når folk skriver om deres skoletid i forgangne tider, kommer der næsten altid en masse om, hvor mange klø de fik. Man kan let få det indtryk, at tidligere tiders lærere var en samling småsadirer, der ikke vidste noget bedre end at slå løs på eleverne i tide og utide. Den slags hørte dog absolut til sjældenhederne. Men jo, der blev givet en del lussinger, og alle anså det for at være fuldt retfærdigt. Der gik også rygter om, at der lå et spanskør på inspektørens kontor. Nogle enkelte

Tingløggeskolens 1. D i efteråret 1959 fotograferet uden for ”nr. 25”. Siddende fra venstre: Jette, Hanne, Susanne, Yvonne, Anette, Benedikte, Niels, Flemming, Laurits, Jan, Mogens, Johannes og Tonny. Stående fra venstre: Rene, Preben, Lilian, Eva, Bente, Palle, Marianne, Jan Viggo, Birgit, Ulrik, Karen Bente, Hanne Dorthe, (navnet glemt), Elisabeth, Lise, Peter og Kurt.

*Fotograf klasselærer Knud Andersen.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

af eleverne havde vist oven i købet set det, men der var ingen, der vidste, om det nogensinde havde været i brug. I min klasse fik vi på et tidspunkt gjort livet så surt for vores engelsklærer, at vi måtte have en ny i 7. klasse. Han hed hr. Bang og passede faktisk godt til sit navn, for der måtte en del lussinger til i begyndelsen af skoleåret. Men efter ret kort tid var vi blevet tæmmet, og faktisk begyndte vi helt godt at kunne lide vores nye engelsklærer, som også fik lært os en hel del engelsk.

Skolen var den gang indrettet som en 7-årig fælles grundskole for alle elever. Derefter kom overbygningen med dels en 3-årig realklasse for de mest boglige elever og dels en 8.-9. (og senere 10.) klasse for de mere praktisk begavede. Tingløkkeskolen blev taget i brug i 1952, og i 1959 kom en lille udvidelse til: Den lave rødstens bygning ned mod Bergendals Allé. Dengang var der omkring 1.000 elever på skolen, fordelt på 4 spor. Vi var de første i den nye bygning og kom til at bo i ”Nr. 25”, som lokalet hed dengang, og vores første klasselærer hed Knud Andersen. Den første læsebog handlede om ”Ida og Erik”, og den fandtes i en udgave både for klasser, der lærte at skrive skråskrift, og dem, der lærte formsskrift.

Harald Grauslund var gårdlærer, da jeg kom i skole i 1959. Hvis en eller anden havde lavet noget, han ikke måtte, kunne straffen være, at han måtte gå med hr. Grauslund i hånden resten af frikvartret. Og det var jo en flov historie. Året efter blev han udnævnt til viceinspektør og udgjorde derefter i mange år skolens ledelse sammen med den anden viceinspektør Cilius Petersen (”Silde Peter”) og skoleinspektør Vagn Eriksen.

Hver skoledag begyndte med morgensang i skolens forhal ved den gamle hovedindgang. Her kunne det lade sig gøre at stuve næsten alle skolens elever sammen, når trappen til 1. sal også blev taget i brug. Vi sang almindeligvis en salme, lærer Westergaard akkompagnerede på violin, og somme tider havde skoleinspektøren et par ting at sige, inden vi fordelte os ud i klasseværelserne. Op imod jul havde vi en adventskrans i vores eget klasseværelse. Vores klasse havde skolens største og flotteste, og det skyldtes, at det var Jettes far, der leverede den. Jette var datter af gartner Bøg Madsen på Dalumvej. (Desværre var der i de år nogle klasser, der ikke havde eget klasseværelse men måtte være ”vandreklasser” grundet det meget store børnetal). Der blev også i et par af timerne de sidste dage inden juleferien klippet julepynt, og skolens fælles juleafslutning foregik i pigernes gymnastiksal. Her kunne man samle eleverne ad to omgange, og vi gik rundt om juletræet, der nåede helt op til loftet og var forsynet med levende lys (!) Det har været fuldt forsvarligt efter den tids forhold. Man var stadig fortrolig med at omgås åben ild og vidste, hvordan man skulle passe på. Lærerne havde styr på børnene, og utilpassede børn med en adfærd, der i værste fald kunne blive katastrofal, eksisterede ikke.

Musikalske oplevelser

En gang om året var der skolebal. Jeg nåede lige at opleve den ”gammeldags” udgave, inden det nyoprettede elevråd fik det hele moderniseret med orkester i Beatles-stil osv. Skoleballet blev indledt med en flot koreograferet indmarch af alle eleverne, der var i deres fineste tøj. Til

ballet spillede Brødrene Klints Orkester. En af brødrene hed Jørgen Klint. Han var egentlig landmand, men det viste sig, at der var så meget musik i ham, at han, da han var mellem 30 og 40 år gammel, kom på musikkonservatoriet og endte med at være en højt værdsat kongelig operasanger. Men på Tingløkkeskolen kunne han altså opleves som forsanger på bl.a. Boogie-woogie ("Så ta'r vi højre ben ud, så ta'r vi højre ben ind, så ta'r vi højre ben ud, og så ryster vi det lidt . . .").

Da jeg jo er søn af en regimentsmusiker, skal jeg også lige nævne, at Fynske Livregiments Musikkorps midt i 60'erne i vinterhalvåret begyndte at holde koncerter for skolebørnene rundt på hele Fyn. Et gammeldags hornorkester kunne sagtens begejstre eleverne, når musikdirigent Paul Jacobsen forklarede lidt om de enkelte numre, og det hele blev præsenteret på en børnevenlig måde. Ved en af de skolekoncerter, jeg nåede at opleve på Tingløkkeskolen, blev bl.a. Tsjaikowskys "1812-ouverture" spillet i en let forkortet udgave, og man kunne virkelig følge, hvordan musikken beskrev de russiske og franske hæres kamp mod hinanden. Troels, der gik en klasse under mig, har senere fortalt, at den oplevelse i høj grad var medvirkende til, at han senere gik musikkens vej og blev soloklarinettist i Sønderjyllands Symfoniorkester.

Dramatiske oplevelser

En anden "musikalsk oplevelse" af en helt anden karakter havde jeg under eksamen i 1. real. (Dengang havde vi eksamen eller årsprøver lige fra 1. klasse. I begyndelsen var det noget med, at hele klassen en dag havde besøg af "en anden flink lærer", der skulle høre "hvor dygtige vi var blevet",

og år efter år kom det mere og mere til at minde om en rigtig eksamen, hvor vi enkeltvis kom ind til det grønne bord). Vi skulle op i dansk, og eksamenslokalet var på 2. sal i den store bygning. Inden vi skulle "på skafottet" kunne vi opholde os i sangsalen, der lå lige overfor. Der blev snakket og pjattet en hel del temmelig højlydt, og på et tidspunkt var Ole "Post" (tror jeg det var) gået ind i et lille depotrum. Jeg fandt så på, at vi kunne flytte klaveret (et pianette) hen foran døren, så han ikke kunne komme ud. Det vidste Ole selvfølgelig ikke, så han pressede på. Døren gik op, og klaveret væltede med et øresønderrivende brag! Heldigvis var det landet på "ryggen", men vi havde dårligt nok fået det rejst op igen, før hr. Grauslund kom ind ad døren og udbad sig en forklaring. Han havde netop eksamen i biologilokalet lige neden under. Jeg måtte forklare, hvad der var sket, og jeg havde det absolut ikke ret godt. "Hm", svarede han, "du skal nok få nærmere besked". Det fik jeg også. Men der gik ca. et halvt år, inden jeg fik at vide, at der ikke var sket andet, end at klaveret var kommet lidt ud af stemning, og da det i forvejen var ved at være tiden, da det skulle stemmes, slap jeg så for nærmere tiltale. Men jeg blev altså holdt "på pinebænken" i 5-6 måneder! Og så kan det også lige tilføjes, at ca. 1/2 time efter min mishandling af klaveret scorede jeg et 11-tal i mundtlig dansk.

I realklassen havde vi hr. Børnsen til matematik. En dag var en eller anden oppe i et svært bevis, og det gik ikke så godt, så staklen fik sagt en hel del forskelligt sludder. Hr. Børnsen rystede på hovedet, tog sin lommekniv op af lommen, lukkede den op, og med et lunt glimt i øjet

pegede han på ”synderen” med den og sagde: ”Tør du gentage det, du lige har sagt”? Vild protest fra klassen. Vi havde jo hørt, at korporlig afstraffelse af eleverne ikke mere var tilladt. Men hr. Børnsen forklarede, at i de nye bestemmelser stod der blot, at enhver berøring af eleverne nu var forbudt, ”og jeg agter ikke at stikke kniven så langt ind, at jeg kommer til at røre ved ham”!

Skolen oplevet fra den anden side

Efter realeksamen i 1969 gik jeg på Odense Katedralskole i 3 år. Derefter aftjente jeg min værnepligt ved Fynske Livregiment, og i august 1973 begyndte jeg på læreruddannelsen på Odense Seminarium. Det førte til endnu lidt forbindelse med Tingløkkeskolen. Dels var jeg i praktik her, og dels virkede jeg som vikar på skolen det første år efter lærereksamen. Det var ganske interessant at opleve skolen ”set fra den anden side”, og da det trods alt ikke var så mange år efter min skoletid, lignede skolen nogenlunde sig selv endnu. Mens jeg var vikar, kunne Vagn Eriksen fejre sit 25 års jubilæum som skoleinspektør. Det blev markeret på lærerværelset i det store frikvarter, hvor han fik overrakt et indbundet eksemplar af ”Vagns Saga”. Her havde Grauslund igennem alle årene i gammel nordisk vikingestil digtet om begivenhederne på ”Tinggaarden”, hvor Vagn var ”høvding”. Hvert år var der blevet føjet et nyt kapitel til, som blev læst op ved en lærerfest. ”Vagns Saga” opbevares i dag på lokalarkivet.

Mens jeg var vikar på skolen, ringede Vagn Eriksen en dag og bad mig tage fru Nygårds skema. Der var bl.a. dansk og tysk på programmet, men da jeg kom op på skolen, kunne jeg til min rædsel

se, at Kr. Mikkelsens ”Latinsk Læsebog” også var lagt frem. Jeg fik snakket med fru Nygård i telefonen, og da vi havde været igennem det danske og tyske, sagde hun: ”Og så er der jo latin. Det kan du da godt klare ... ?” Jeg havde selv haft fru Nygård til latin, men nu var det hen på foråret, hvor man var nået frem til de sværeste stykker i latinbogen, så jeg var nu ikke så begejstret, selv om jeg da naturligvis nok skulle gøre det bedste, jeg kunne. Nu var det en særdeles grundig og systematisk lærebog, og (som min latinlærer i gymnasiet sagde) kunne man ”sin Mikkelsen”, var det lige før man kunne gå til embedseksamen i latin. Det var sikkert også grunden til, at bogen på det tidspunkt var nået at

Niels Hansen 1965.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Tingløkkeskolens 3. Ra, årgang 1968-69. Siddende fra venstre: Ditte Rasmussen, Karen Bente V. Mogensen, Solveig Nielsen, Lilli Hansen, Lise Lair Petersen, Susanne Glad, Kirsten Fly og Eva Hansen. Stående fra venstre: Lilian S. Andersen, Marianne Larsen, Palle Olsen, Niels Øjford, Erik Madsen, Jan Viggo Moth Iversen, Niels Hansen og klasselæreren Knud Møller. (Marianne Juul Jensen var syg den dag, billedet blev taget).

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

udkomme i omkring 25 udgaver, hver med flere oplag. Jeg havde fru Nygårds skema i en uge, og meget hurtigt kom de gamle færdigheder igen, så jeg kunne stille eleverne spidsfindige spørgsmål osv. Og her kunne jeg fejre en lille triumf, for nogle dage senere fortalte fru Nygård, at hendes elever havde spurgt, hvad det dog var for en vikar, de havde haft, for "han var sandelig dygtig til latin". Det var både jeg selv og fru Nygård helt stolte af.

Mine vikariater blev det sidste, jeg fik at gøre med Tingløkkeskolen. I 1979 blev jeg ansat som lærer ved Østre Skole, og der

var jeg, indtil en kommunal "sparemasakre" nedlagde skolen i 1992. Jeg var en af dem, det ikke lykkedes at omplacere til en anden skole, så siden har jeg levet efter princippet "Mange bække små ...": En lille tjenestemandspension, pasning af Hans Tausens Kirkes kontor, og travlhed som organistvikar i mange forskellige kirker. Det er som organistvikar, jeg har lært sognepræst og lokalhistoriemand Lars Hagensen at kende. Han har "vredet armen om på mig", så det er hans skyld, at I, kære læsere, har måttet finde jer i disse skrivelser fra min side!

Niels Hansen er organist og forhenværende lærer

RESTAURANT
CARLSLUND

...Det hyggeligste sted i verden

Fruens Bøge Skov 7 - 5250 Odense SV - Tlf. +45 66 11 99 11 - www.carlslund-restaurant.dk

Fruens Bøge Station

Af Ole Edvard Mogensen

Da Svendborgbanen blev åbnet i 1876, var der fra starten station i Fruens Bøge. Svendborgbanen blev dengang drevet af det private selskab Sydfynske Jernbaner. Dette selskab kom senere til at drive flere andre baner på Fyn. I 1949 blev Svendborgbanen overtaget af Statsbanerne.

Svendborgbanen udgik dengang fra Sydfynske Jernbaners egen banegård i Odense. Den hed Odense Sydbanegård. I en afstand af 3,9 km fra Odense var den første station på Svendborgbanen anlagt. Det var Fruens Bøge Station. Den var placeret i Fruens Bøge Skoven tæt ved den dengang nyopførte Skovpavillon. Allerede dengang var der flere restauranter og udsænkingssteder i Fruens Bøge Skoven. En cykelbane med totalisatorspil var der også. Cykelløbene trak tilskuere til i tusindvis.

Stationsbygningen blev udformet i ”schweizer-stil”. Det var en byggestil, som på den tid blev meget brugt ved de forskellige udflugtssteder i Danmark. Stilen var tydeligvis inspireret fra Tyrol og Alperne. Adskillige badhoteller og pavilloner rundt omkring i landet blev udformet i samme stil. Stationen var tænkt at skulle få stor betydning i udflugtstrafikken, når byboerne fra Odense tog i skoven og til koncerter og underholdning i pavillonen. Man forestillede sig, at stationen kun skulle være åben i tiden fra 1. april til 30. september. Særlige udflugtstog, kaldet skovtogene, skulle køre frem og tilbage mellem Odense og Fruens Bøge. Togene blev dengang fremført af et damplokomotiv. Det skulle nødvendigvis spæn-

des for den anden ende af togstammen i Fruens Bøge, når toget var ankommet hertil, inden det atter returnerede til Odense. Til brug for dette omløb med lokomotivet blev der fra starten anlagt et spor mere på stationen udover det gennemgående spor.

Forventningerne til udflugtstrafikken blev til fulde opfyldt. På sommersøndage blev der kørt skovtog i pendulfart mellem Odense og Fruens Bøge fra omkring klokken tre eftermiddag til klokken ti aften. De rejsende strømmede til. I de første år kunne der på en sommersæson være 50.000 rejsende til Fruens Bøge.

Var tilstrømningen til stationen på søndage stor, var den på hverdage mere beskeden. Der kørte fire tog i hver retning på Svendborgbanen, og de standsede kun i Fruens Bøge, hvis der var rejsende eller gods at afsætte eller optage.

Skovtogene kørte i omkring 50 år efter stationens åbning. Trafikken ebbede efterhånden ud på grund af konkurrence fra sporvogne og biler, og efterhånden som fjernere udflugtsmål blev mere spændende.

Godstrafik var der også. Der var sidespør til Dalum Papirfabrik, som var etableret i 1874.

Fruens Bøge Station bliver knudepunkt

Da banen Odense – Nørre Broby – Fåborg, der også blev drevet af selskabet Sydfynske Jernbaner, blev åbnet i 1906, blev Fruens Bøge Station knudepunkt. Den nye bane benyttede mellem Odense og Fruens Bøge Station Svendborgbanens spor. På Fruens Bøge Station fik man så den vigtige opgave at sende togene i den rigtige retning

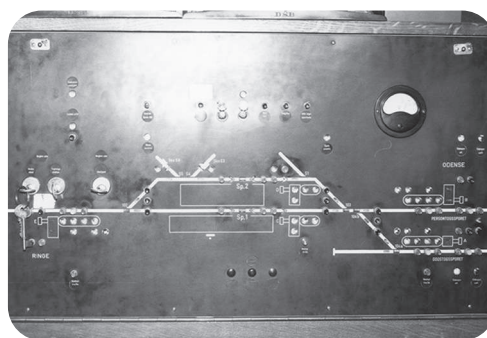
*Fruens Bøge Station i 1968. Villaen til højre i billedet er stationsforstanderens tjenestebolig. Bygningen mellem villaen og stationsbygningen er stationens pakhus.
Foto: J. Guldbæk Christensen, Jydsk Model Jernbane Klubs Arkiv/Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

ad Svendborg eller Fåborg til. Spornettet på Fruens Bøge Station blev ved den lejlighed udvidet, ligesom tilslutningen til sidesporet til Dalum Papirfabrik blev ændret. På grund af den forventede øgede trafik blev der i forbindelse med anlægget af banen til Fåborg eksproprieret arealer til dobbeltspor mellem Odense og Fruens Bøge.

Stigende trafik

Først i det tyvende århundrede var godstrafikken stigende. Jernbanen var dengang stort set enerådende for så vidt angik transport af gods over længere afstande på landjorden. Sporene på Fruens Bøge Station blev forlænget, og sidesporanlægget ved Dalum Papirfabrik blev udvidet. Der blev desuden anlagt nyt sidespor til

Dalum Gasværk. Også Plovfabrikken Sanderum kom til. Den var beliggende op til stationens læssespor.

*Da stationen havde fået nyt relæsikringsanlæg, kunne sporskifter og signaler betjenes fra denne sportavle placeret på stationskontoret.
Foto: Ole Edvard Mogensen/Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

Stationens bemanning

I stationens første år, hvor der kun var åbent i sommersæsonen, blev alle arbejdsopgaver klaret af en assistent fra banens hovedkontor. Han blev for sæsonen udnævnt til stationsforvalter. Med den trafik, der var på sommersøndage, havde han travlt og havde nogle meget lange arbejdsdage. Siden blev det til, at det var personalet i ledvogterhuset, der passede stationen. Derefter, da stationen blev åben hele året, kom der en stationsforstander. Siden kom der endelig i stationens sidste år med bemanning en stationsmester. Desuden har der været stationeret overtrafikassistent, trafikassistent, trafikekspedient og portører ved stationen.

Statsbanerne overtager Sydfynske Jernbaneselskab

Den 1. april 1949 overtog staten de sydfynske baner. Det betød, at man nu skulle følge Statsbanerne ordrer, regler og bestemmelser. Statsbanernes sikkerhedsbestemmelser og signalreglement kom nu også til at gælde på Fruens Bøge Station. Det hele kunne naturligvis ikke ændres fra den ene dag til den anden, så der blev tale om en længere overgangsperiode.

DSB havde gang i en større stationsombygning i Odense. Det medførte, at Sydbanegården i Odense blev nedlagt, og at togene fra Svendborg og Fåborg skulle føres ind på statsbanestationen. Det betød desuden, at der udover strækningsspor

Fruens Bøge Station i 1972. På lassesporet var der dengang jævnligt godsvogne. Lyset i det lille signal udformet som et triangellys betyder, at stationen er "ubetjent".

Foto: J. Guldbæk Christensen, Jydsk Model Jernbane Klubs Arkiv/Dalum-Hjallese Lokalarbiv

mellem Odense og Fruens Bøge, som nu skulle være persontogsspor, kom et strækningsspor mere. Det kom til at hedde godstogssporet og skulle som navnet siger, bruges af godstog. Fra dette spor var der forbindelse til det omfattende sidesporanlæg ved Sukkerkogeriet. Godstogene til og fra Dalum Papirfabrik skulle også bruge godstogssporet.

Nu var der udsigt til, at Fruens Bøge Station skulle blive endnu større. Spor i ikke mindre end fem retninger. Godstogsspor til Odense, persontogsspor til Odense, strækningsspor mod Svendborg og strækningsspor mod Fåborg samt endelig sidesporet til Papirfabrikken. Midt i dette knudepunkt skulle så Fruens Bøge Station være. Der blev udarbejdet adskillige forslag og planer for spor- og signalanlægget på stationen. Et af forslagene gik ud på, at der skulle være tre spor på stationen, udover sidesporet til godsvogne, og der skulle kunne køres

fra såvel persontogssporet som godstogssporet ad et hvilket som helst spor på stationen og til begge banestrækninger mod henholdsvis Fåborg og Svendborg. Det var meget avanceret. Der var et mylder af signaler og sporskifter. Inden man var færdig, endte det dog med, at banen Odense – Nørre Broby – Fåborg blev nedlagt.

Den 22. maj 1954 blev Odense Sydbanegård nedlagt, og samme dag kørte det sidste tog på Nørre Broby banen. Dagen efter kørte Svendborgbanens tog ad den nye banestrækning mellem Fruens Bøge og Odense. Svendborgbanens persontogsspor blev nu ført under banestrækningen mod Tommerup, og der var to spor mellem Odense og Fruens Bøge. Da Nørre Broby banen nu var nedlagt, blev der fra Fruens Bøge Station kørt en del arbejdstog på denne bane for optagning af sporet.

I forbindelse med statsovertagelsen overgik også et stort personale til ansæt-

Sporet til venstre er banen mod Svendborg, og sporet til højre er sidesporet til Dalum Papirfabrik. I 1968 hvor billedet er taget, var der stadig manuelt betjente bomme ved Skovalléen. Bomme blev betjent af stationens personale.

Foto: J. Guldbæk Christensen, Jydsk Model Jernbane Klubs Arkiv/Dalum-Hjallese Lokalarkiv

telse ved DSB. Det gjorde også personalet på Fruens Bøge Station, herunder bl.a. stationsforstander, overtrafikassistent og overportør.

Ombygning, forenklet betjening og automatisk bomanlæg ved Skovalléen

Da banernes fremtid nu var afklaret, gik DSB i gang med et større arbejde på Fruens Bøge Station. Først skulle spornettet tilpasses og fornyes. Dernæst skulle det gamle mekaniske sikringsanlæg med trådtræk og armsignaler udskiftes med et nyt og moderne relæsikringsanlæg med elektrisk betjente sporskifter og daglyssignaler. Det nye elektriske sikringsanlæg blev ibrugtaget i 1955.

Derefter blev der etableret forenklet betjening af stationen. Når der var forenklet betjening af stationen, var den det, som i fagsproget hedder ”betjent holdsted”. Så kunne togene ikke møde hinanden på stationen, der kunne ikke køres ad godstogssporet eller til Papirfabrikken. Togene kunne populært sagt bare køre ”ligeud”. Det var tilstrækkeligt, når det kun var persontogene mellem Odense og Svendborg, der kørte frem og tilbage. Denne ordning blev brugt om aftenen, om natten og i weekenden. Den udmærkede sig ved, at man kunne nøjes med en stationspasser til at betjene stationen. En sådan var billigere i lønudgifter, da denne ikke havde en fuldstændig sikkerhedsuddannelse. Der skulle nødvendigvis være personale på stationen til at rulle bommene ned ved Skovalléen.

Efterfølgende blev overkørslen ved Skovalléen udstyret med automatisk bomanlæg. Nu kom der kløkker og blinklys samt bomme, som automatisk

blev aktiveret, når toget passerede en skinnekontakt. Herefter var det muligt at lade stationen være helt uden bemanding. Den blev det, som i fagsproget hedder ”ubetjent”. Det blev bekendtgjort ved et skilt i billetsalget, som forkyndte: ”Stationen er ubetjent. Billetter sælges i toget. Rejsegods kan afleveres uekspederet til togpersonalet”.

Bygningen til venstre er banekolonnens værksted. Gasflaskerne er til sporskifteopvarmingsanlæggene. Sporskifterne blev opvarmet under snevejr for at undgå, at sneen hindrede omstilling af sporskifterne.

Foto: J. Guldbæk Christensen, Jydsk Model Jernbane Klubs Arkiv/Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Kolonne 601, Fruens Bøge

På stationen var der også en banekolonne. Kolonnens personale sørgede for eftersyn og vedligehold af banestrækningen. I forbindelse med den store ombygning af stationen i 1950'erne blev der opført et nyt kolonnehus. En nydelig lille funktionel bygning placeret på samme side af sporene som stationsbygningen. Den var indrettet med en borgestue til folkene og et lille kontor til baneformanden. Desuden

Et tog er i 1972 på vej mod Odense og er netop sat i gang fra Fruens Bøge Station. Indtil 1978 var det de gamle motorvogne af litra Mo, der kørte på banen.

Foto: J. Guldbæk Christensen, Jydsk Model Jernbane Klubs Arkiv/ Dalum-Hjallse Lokalarliv

var der brændselsrum, centralvarme og toilet. På den modsatte side af sporene var der værksted. Det fastansatte personale ved banekolonnen var også overtaget fra Sydøstjyske Jernbaner.

Fruens Bøge Station i 1970'erne

I 1970'erne gennemgik DSB en stor forandrings- og moderniseringsproces. Der kom nye tog, nye køreplaner, nyt design, nye uniformer og meget andet. De gamle brune tog blev afløst af nye moderne røde tog, og der kom køreplaner med timedrift og faste minuttal.

På Fruens Bøge Station var der stadig en betydelig godstrafik til og fra Dalum Papirfabrik, og der var også stor godstrafik på Svendborgbanen. Til og fra Fruens Bøge Station var der omkring et par tusinde læssede vogne om året.

På stationen var der én vagt. Den blev normalt bestridt af stationsmeste-

ren. Men hvis han havde fri eller ferie, blev der sendt en afløser ud. Det har jeg prøvet mange gange. Vagten var tilpasset trafikken på stationen. Vagten var delt i to tjenester. Man mødte kl. 6.20. Det var nødvendigt, fordi umiddelbart efter kom dagens første godstog fra Odense, og det kørte ad godstogssporet. For at toget kunne komme ind på stationen, skulle stationsbestyreren på Fruens Bøge Station omstille sporskifterne og stille signal. Godstoget fortsatte straks til Papirfabrikken for at rangere og udveksle vogne der. I nogle køreplansperioder kørte toget tilbage til Odense. I andre fortsatte det med godsvogne til Hjallese. Hvis det første godstog ikke fortsatte til Hjallese, kom der senere på formiddagen et andet godstog med vognene til Hjallese. Formiddagen vekslede med gennemkørende tog, standsende tog og til sidst en krydsning, hvor to tog på

den enkeltsporede Svendborgbane mødte hinanden på Fruens Bøge Station.

Kl. 11 var man færdig med første del af dagens dont. Herefter var der pause indtil kl. 13.40. Her mødte man atter, og igen var det første tog godstoget til Papirfabrikken. Efter endt rangering på Papirfabrikken kom rangerlederen ind på kontoret med de fragtbreve, han havde fået på Papirfabrikken. Det var på de vogne, som i dagens løb var læsset på fabrikken. Nu skulle det gå lidt tjept, fordi fragtbrevene skulle både tariferes, dvs. fragten skulle regnes ud efter vægt og afstand, og herefter skulle fragterne tages til indtægt på stationen ved bogføring på en bogføringsliste. Endelig skulle det hele føres på Dalum Papirfabriks fragtkonto på stationen. Der kunne godt være adskillige vogne, og de vejede ofte ikke det samme og var også ofte til forskellige bestemmelsesstationer. Så det var tit en ny udregning for hver vogn. Alt

foregik dengang stadig rent manuelt med regnemaskine og kuglepen. Godstoget hastede straks tilbage til Odense, hvor vognene skulle nå de forskellige godstog i alle retninger videre ud i den vide verden.

Dagens sidste embedsgerning var et ekspedere godstoget fra Svendborg til Odense ad godstogssporet. Godstoget passerede stationen kl. 16.28. Dette tog var ofte langt. Der var mange godsvogne fra Svendborg dengang. Herefter var der fyraften kl. 16.50. Det med en delt tjeneste var mange afløserer ikke så glade for. Kom de langvejs fra, kunne de ikke nå hjem i pausen. Og den fritid, man havde i Fruens Bøge, var ikke meget bevendt. Det betød ikke så meget for mit vedkommende. Jeg boede i Dalum og var hjemme på under 10 min, så det passede fint med en frokostpause. Jeg kunne nå at spise frokost, handle ind eller klare diverse ærinder såsom bank og posthus.

Når stationen var bemanded, var bil-

Et veteran tog ankommer til stationen i 1980.

Foto: Ole Edvard Mogensen/Dalum-Hjallese Lokalarkiv

letsalget åbent. Om morgenen hændte det på mandage, at nogle kom og fornyede togkort. Alle dage kom nogle og købte billet. Om eftermiddagen blev der også solgt et par billetter. Men ellers var billet-salg ikke det, der fyldte mest i stationens indtægtsregnskab. Ind i mellem kunne det hænde, at der kom en kunde for at sende en banepakke eller et stykke rejsegods. Men det var ikke noget, der skete hver dag.

Der, hvor der var mest liv og glade dage på stationen, var på de dage, hvor der blev kørt veterantog mellem Odense og Fruens Bøge. Det startede i forbindelse med, at Jernbanemuseet i Odense åbnede i 1975 og er fortsat lige siden. Så på den

måde er ringen sluttet. Fruens Bøge er igen blevet udflugtsstation, ganske som den var 100 år tidligere.

Fruens Bøge Station i dag

I dag er bemanningen på Fruens Bøge Station forsvundet. Det skete i 1990 i forbindelse med, at sporskifter og signaler blev fjernstyret fra en fjernstyringscentral. Først fra Odense og siden fra Fredericia. Godstrafikken er også forsvundet fra skinnerne. Dalum Papirfabrik lukkede med udgangen af 2012. Regionaltogene kører dog stadig. I den smukke gamle stationsbygning, som er fredet, er der nu indrettet en hyggelig café.

Ole Edvard Mogensen er nu pensioneret efter et langt arbejdsliv ved banerne. Karrieren bragte i 1974 Ole til Odense Station. Afsløsning på oplandsstationerne på Svendborgbanen blev det også til. Ole har boet i Dalum.

Dalum Dyrehandel

- Når dyr trives

Dalumvej 40B, 5250 Odense SV · 66 13 63 33 · www.dalumdyrehandel.dk

Velvære starter med fødderne

- Individuel vejledning og behandling
- Peeling
- Fod- og lægmassage
- Fodanalyse og indlæg
- Tilskud til sko og indlæg efter serviceloven
- Helbredstillæg

Bestil tid!
Alle ydelser kræver tidsbestilling

CL-fodterapi.dk

Klinik for fodterapi
Lindevej 2 b
5250 Odense SV
Tlf. 66 12 69 99

Føddernes
Sundhedscenter
Fri parkering ved døren

Dalum Kirke

-mere end bare en kirke

Levende gudstjenesteliv

Rum til tro og fordybelse

Meningsfuldt fællesskab

Musik for sjælen

Nærværende i lokalsamfundet

Håb i sorgen og tvivlen

Dalum Kirke

Dalumvej 112
5250 Odense SV

www.dalumkirke.dk

Dalum Apotek oprettet 30-06-1938

Dalumvej 34, 5250 Odense SV

Tlf: 66 13 20 40

Niels Therkildsen

Rolf Krakes Vej 29

Bolbro

5200 Odense V

Tlf: 66 16 90 73

Email: info@odensedata.dk

Web: www.odensedata.dk

Estate Mortensen & Grill ApS - Dalum

Dalumvej 5
5250 Odense SV

Tlf.: 6614 5547

E-mail: 5250@estate.dk

**A
D
V
O
K
A
T
F
Y
R
M
A**

Spørg din advokat
Claus Vogel

VOGEL
ADVOKATFIRMA

Dalumvej 18-20, Odense SV • 70 20 20 36

advokyn.dk

- Separation og skilsmisse
- Testamenter og ægtelepagter
- Dødsboer
- Køb og salg af fast ejendom
- Personskade
- Erhvervsrådgivning
- Selskabsret og kontrakter

En landsbysmedie fulgte med tiden

Af Leif Stendahl

For mere end 100 år siden rykkede Laurits Peter Rasmussen ind i landsbysmedjen i Hjallese, og her har familien Rasmussen smedet, mens jernet var varmt, indtil 1991.

I 1890 fyrede Laurits Peter Rasmussen for første gang op i ilden i den lille landsbysmedie på Hjallesegade. Sammen med sin Karen havde han lagt Strandby bag sig for i stedet at prøve lykken hos bønderne i Hjallese og nærmeste omegn.

Ingen ved i dag helt præcist, hvornår Laurits Peter Rasmussen overtog smedjen, men de ældste papirer er dateret den 8. oktober 1890.

Ved siden af smedjen lå dengang et lille stråtekt hus. Men allerede året efter overtagelsen af smedjen var Laurits Peter Rasmussen så meget ved muffen, at han

lod huset rive ned, og i stedet byggede han en villa til kr. 2.000,-.

En eller to svende og en lærling havde Laurits Peter Rasmussen altid i sit brød, og det var dengang, medarbejderne var på både kost og logi. Året rundt var der gang i den lille smedje. Bønderne var trofaste kunder, for hjulbeslag og hestebeslag skulle der altid bruges. Markredskaber skulle ligeledes repareres, og havde de brug for beslag til staldindretninger, ja, så var der også bud efter ”Hjallesemeden”.

Beskedne forhold

I 1890 var smedjen lille. I tilknytning til selve smedjen var der opført et beslagskur til hestene, men indenfor var der trangt. Fra det lave loft hang alle smederedskaberne på rad og række, og der var ikke meget albuerum, når alle var i sving ved armbolten.

Bag smedjen løb en kilde med masser af vand, og her blev vognbeslagene afkølet, efterhånden som de blev færdige. Kildens vand var også så rent og friskt, at Karen brugte det i husholdningen.

Tre esser

I 1923 blev smedjen udvidet, så Laurits Peter Rasmussen og hans medarbejdere fik dobbelt så meget plads at boltre sig på. Og hele tre esser blev taget i brug.

Karen og Laurits Peter Rasmussen fik tre børn, og den yngste, Vilhelm Rasmussen, fulgte i sin fars fodspor. Efter at være uddannet som vogn- og beslagsmed hos faderen kom han til roret i 1927. Samme år giftede Vilhelm sig med Ingeborg, og på nabogrunden ved siden af smedjen blev en ny villa opført, som det unge

Landsbysmedien på Hjallesegade 3 i år 1900. Smedemester Laurits Peter Rasmussen med hvid jakke og stråhat står længst til venstre. Foto: Dalum-Hjallese Lokalkarkiv

Tegning af Hospitalet (det gamle fattighjem) som blev jævnet med jorden, Vilhelm og Ingeborg Rasmussen fik opført en ny villa ved siden af smedien.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

ægtepar flyttede ind i. Denne grund havde ligget øde hen, siden Hospitalet (det gamle fattighjem i Hjallesø) blev jævnet med jorden.

En ny epoke

I begyndelsen af 30'erne holdt centralvarmen sit indtog på de omkringliggende gårde, og de fik samtidig nye elektriske pumper. En ny epoke begyndte for landsbysmeden. VVS-arbejdet tog sin begyndelse.

I 1934 blev Dalum Vandværk etableret, og nye forsyningsrør skulle etableres i jorden. Vilhelm Rasmussen var på forkant med udviklingen, og det var derfor stadig ”Hjallesemeden”, der var bud efter.

Cykelforretning

Samme år kunne Vilhelm Rasmussen udvide smedjen endnu engang. I mellemtiden havde han for alvor fattet interesse for cykler, så Hjallesø fik sin første

cykelforretning med tilhørende værksted.

Under krigen var der stor mangel, og en god portion fantasi var derfor nødvendig, når der skulle findes alternative måder at løse en opgave på. Cyklerne viste sig samtidig at være en ret indbringende niche.

Tredje skud på stammen

I 1946 kunne Vilhelm Rasmussen bygge en vinkel bagud på smedjen, og året efter tog han sønnen, den dengang 16-årige Henning Rasmussen, i lære.

Efter krigen begyndte udstykningen af Hjallesø, og mange nye installationsopgaver fulgte i kølvandet på denne. Samtidig begyndte de store gartnerier i omegnen at få varme installeret i deres drivhuse. Henning Rasmussen nåede dog at sko mange heste. Omkring den tid, hvor han startede i lære, var der ca. 200 heste, der blev passet med sko, men omkring 1960 var tallet faldet til to.

Fjernvarmen

I 1962 blev familiefirmaet omdannet til et I/S, og Henning Rasmussen blev faderens nye kompagnon. I mellemtiden var han flyttet ind i bedstefaderens villa sammen med sin hustru Emmy.

I 60'erne og 70'erne fortsatte udstykningen i Hjallesø. Men det store boom for "Hjallesømeden" kom med fjernvarmen i 1962.

I forbindelse med fjernvarmen var man på et tidspunkt oppe på at være en halv snes medarbejdere i firmaet. Senere startede også industriens udflytning til Hjallesø, og her var der masser af arbejde.

I begyndelsen af 70'erne var tiden imidlertid løbet fra den gamle smedje, og den måtte derfor vige pladsen for et nyt og moderne smedeværksted. Henning Rasmussen, der herefter sad alene ved roret i det gamle familiefirma, havde som sin far og farfar forstået at følge med udviklingen. Resultatet var en meget alsidig og moderne virksomhed, men samtidig var det en virksomhed, hvor de stolte håndværkstraditioner blev holdt i hævd. Essen blev fortsat taget i brug, når det handlede om specialopgaver.

Et naturligt leje

Firmaet havde fundet sit naturlige leje med to svende og to lærlinge ansat. Byggekrisen havde "Hjallesømeden" ikke mærket meget til, hvilket skyldtes, at der gennem årene var opbygget en meget stabil kundekreds. Dertil kommer, at firmaet var det eneste, der beskæftigede sig med bygningssmedearbejde. Til den kategori hører alt lige fra trapper og gelændere til store komplicerede stålkonstruktioner. For eksempel var det "Hjallesømeden", der lavede samtlige stålkonstruktioner

til Hjallesø Kirke, da denne blev opført i begyndelsen af 80'erne. Her blev der sammenlagt brugt 27 tons stål til afstivning.

Industrismedearbejde, blikkenslagerarbejde og beslagarbejde hørte ligeledes til de områder, firmaet bevægede sig indenfor.

Det administrative

Som 60-årig var Henning Rasmussen ikke selv ude på arbejdspladserne mere, men tilså dog arbejdet hver dag.

I stedet var det nu det administrative arbejde, der optog det meste af Henning Rasmussens tid. På dette område var der sket en kolossal udvikling i de år, han havde været med i firmaet.

Og det var ikke mindst moms- og skatten, der var årsag til, at den administrative side af sagen var blevet mere tidskrævende. Men også de mange byggemøder skulle passes.

Overholdelse af byggetiderne var centralt, og det krævede en meget nøje tilrettelæggelse af arbejdet. På en byggeplads stod håndværkerne nærmest på nakken af hinanden for at komme i gang med deres, og så er der ikke plads til spildtid. Indkøb af materialer var således også en vigtig del af planlægningen.

Emmy stod for telefonpasningen, og var Henning ikke hjemme, var det hende, der måtte ud og finde stumper frem til de kunder, der kom i firmaet. De lokale beboere kom nemlig til "Hjallesømeden", hvis de manglede en eller anden dims eller måske en stump pakkegarn.

Fjerde generation

Emmy og Henning har fire børn, og en af sønnerne, nemlig den yngste, er uddannet smed. Han har dog ikke stået

i lære hos sin far, men derimod hos en smedemester i Stige.

Efterfølgende læste han til ingeniør og blev ikke fjerde generation i det kendte Hjallesefirma.

Firmaet blev efter Henning Rasmussens død i 1992 solgt til smedemester Gandrup.

Afslutning

I skrivende stund er ejendommen solgt og revet ned. Køberen er i færd med at opføre 11 boliger på smedegrunden og nabogrunden.

Leif Stendahl er næstformand i Dalum-Hjallese Lokallhistoriske Forening

Smedien og forretningen i villaen til venstre i billedet i 1934. Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Hjallese Smedie og privatboligen i 1923.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Foruden højmesser, gudstjenester og familiegudstjenester

kan man deltage i

- Babysalmesang
- Sangaftener
- Koncerter
- Sogneaftener med foredrag
- Studie-, læse- og filmstudiekredse
- Mandagsklub med foredrag
- Fredagscafé første fredag i måneden
- Børne-, ungdoms- eller voksenkor
- Besøgstjeneste
- Sorggrupper

Følg os på Facebook eller log ind på kirkens hjemmeside.
Hjallesø Kirke, Hjallesøgade 25, 5260 Odense S
Tlf. 6615 2520, mail: hjalleso.sogn@km.dk

Kirkekontorets åbningstider:
Tirsdag: kl. 10.00 til 13.00
Torsdag: kl. 12.00 til 16.00
Fredag: kl. 10.00 til 12.00

Kvickly Dalum
Dalumcentret . 5250 Odense SV

Foreningen vil gerne have flere medlemmer

Kender du en, så kontakt:
Kasserer Henning Jespersen
på mobil 40 37 27 14 eller
pr. e-mail: rebo@stofanet.dk

Et arbejdsliv ved A/S Tasso i Hjallese – nogle personlige erindringer

Af Michael Rasmussen

Når én dør lukker, åbnes en anden

Da jeg blev arbejdsløs i marts 1993, stod jeg i en situation, jeg aldrig havde forestillet mig. Mit firma Günther Hartmann A/S – senere Astrup Metal A/S – var for mig mere end en arbejdsplads; det var mit andet hjem, og jeg kunne slet ikke forestille mig en tilværelse uden dette firma. Men dagen kom altså, hvor firmaet blev opkøbt af en konkurrent og derefter nedlagt, og jeg var tvunget til at se mig om efter andet arbejde. Jeg kendte på det tidspunkt intet til andre virksomheder og andre brancher, så jeg sendte masser af uopfordrede ansøgninger i øst og vest uden større held, men jeg var samtidig i kontakt med Arbejdsformidlingen, som det hed dengang – og det var mit held! Jeg blev nemlig af Arbejdsformidlingen sendt ud til flere virksomheder til jobsamtaler, og i sommeren 1993 blev jeg sendt ud til A/S Tasso, Hjallesegade 45.

”Omkring 80 kroner i timen”

Bortset fra at jeg havde hørt navnet før, kendte jeg intet til A/S Tasso, da jeg mødte op til samtale – det var bare endnu en virksomhed, jeg blev sendt ud til i min stadig mere håbløse jagt efter et nyt arbejde.

Jeg blev modtaget af produktionschef Jørgen Søberg og senere af lagerforvalter Henning Madsen, og jeg fik en god snak med disse mennesker. Jeg blev vist rundt

og fik set lidt af firmaet, og jeg fik med det samme en god fornemmelse: Her kunne jeg godt tænke mig at arbejde!

Nogle dage senere blev jeg kaldt til endnu en samtale, hvor jeg blandt andet husker, at Jørgen Søberg spurgte, om de kunne regne med, at jeg blev i firmaet i længere tid, hvis jeg blev ansat. Han spurgte blandt andet: Hvor er du om 5 år? Jeg svarede: „Hvis jeg bliver ansat her - så er jeg her om 5 år“.

Det må jo have gjort et vist indtryk, for allerede dagen efter blev jeg ringet op med besked om, at de havde besluttet at tilbyde mig jobbet.

Senere fandt jeg ud af, at det måske også havde spillet ind, at Jørgen Søberg kendte en person, som jeg tidligere havde arbejdet sammen med, og som gav mig en god anbefaling.

Jørgen Søberg spurgte også om, hvad jeg havde forestillet mig, at jeg skulle have i løn, og jeg var heldig at gætte rigtigt, for jeg svarede „omkring 80 kroner i timen“. Det viste sig, at lønnen var 82 kroner i timen!

Jeg blev som sagt ringet op og blev bedt om at starte mandag 23. august 1993, og det blev starten på et fantastisk arbejdsliv.

Funktionærer og timelønnede

Fra min første arbejdsdag husker jeg, at jeg faktisk fór vild, da jeg kom. Jeg kom ret tidligt, og hverken Henning Madsen eller Aksel, som var manden, jeg skulle afløse på lageret, var mødt endnu.

Aksel viste sig i øvrigt at være en flink fyr – han, som var 58 år gammel, havde

Luftfoto af Jernstøberiet Tasso på Hjallesgade 45 i 1982.

I forgrunden ses Hjallesgade. Øverst til højre ses Svendborgvej. Nederst til venstre ses Odense Svendborgbanen.

Øverst til venstre ses R. Bøg Jørgensens Maskinfabrik, og nederst ved parkeringspladsen ses administrationsbygningen.

På fabriksgrunden nederst til venstre ses den nu nedrevne Hedelandsgård.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkiv

selv bedt om at blive fyret, fordi han havde problemer med helbredet. Hans ben voldte problemer, og han led af voldsomme, næsten invaliderende næseblødninger, som ofte krævede lægebehandling. Så han ønskede at gå på dagpenge til han som 60-årig kunne gå på efterløn.

Den første uge på Tasso gik, og jeg kan huske, at jeg undrede mig over, at der stort set ikke var noget at bestille! Aksel sagde, at det var en stille uge, og det passede ham åbenbart fint; han var typen, der kunne få tiden til at gå med ingenting! Jeg var derimod vant til at have travlt, så jeg følte mig ikke tilfreds med situationen. Der skulle dog snart

ske flere ting, som vendte op og ned på tingenes tilstand!

Den anden ting, jeg undrede mig over, da jeg startede på Tasso, var den utrolig gammeldags skelnen mellem funktionærer og timelønnede! Jeg var vant til at alle lige fra direktøren til yngstelærlingen drak fyraftensøl sammen, og nu oplevede jeg, at funktionærer og timelønnede havde hver sin frokoststue! Det var lidt af et kulturшок for mig.

Gode kolleger

Jeg fik fra starten et rigtig godt indtryk af mine nye kolleger på Tasso, og jeg husker specielt to, som jeg kom til at sidde ved

siden af i frokoststuen: Erik og Leif. Erik arbejdede i pladeværkstedet med at bukke de kapper, vi leverede til Tasso kedlerne, og Leif arbejdede ved et bearbejdningscenter, og dermed stiftede jeg hurtigt bekendtskab med begge sider af Tassos maskinfabrik, nemlig kedelproduktion og bearbejdning af kundegods - specielt til Volvo. De to mennesker fik jeg som sagt et nært forhold til, og da Dansk Tipstjeneste introducerede Oddset, hvor man kunne spille på resultatet af fodboldkampe, blev vi tre hurtigt enige om at spille sammen hver uge. Det lykkedes os i øvrigt flere gange at vinde pæne beløb – den største gevinst, jeg husker, var på over 10.000 kr.

Som sagt skete der hurtigt flere ting, som gjorde, at jeg fik betydelig mere travlt. For det første meldte Aksel sig syg flere gange, og jeg måtte prøve alene at passe et lager med produkter, jeg endnu ikke kendte. For det andet blev truckføreren i varemodtagelse/forsendelse flyttet ind i maskinfabrikken, fordi man manglede en truckfører der. Han var i øvrigt en spøjs type – noget af en enspænder og

*Tasso havde sit eget særspor fra Svendborgbanen.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

temmelig fortrukken – han mødte ret ofte op med voldsomme tømmermænd, og så vidste vi alle, at vi skulle holde os på lang afstand af ham – for så slog temperamentet gnister!

Han blev som sagt flyttet, og så skulle jeg ved siden af lagerarbejdet prøve kræfter som truckfører i varemodtagelse/forsendelse.

En voldsom oplevelse

En af de første dage i den funktion havde jeg en meget ubehagelig oplevelse. Vi havde et meget tæt samarbejde med fragtmænd Alfred Andersen – Holstebro, fordi vi støbte nogle såkaldte A-konsoller til Volvo, som skulle sendes til V. Birn, Holstebro for at blive malet, hvorefter de blev sendt retur til os for videre bearbejdning, så fragtmændene kom hos os flere gange om ugen.

Jeg læssede en dag fragtbilen på den måde, at jeg kørte en palle ud på lastbilens lift, hvorefter fragtmændene med sin løftevogn trak den ind i bilen. Da jeg kom kørende med endnu en palle, undrede jeg mig over, at den foregående palle stadig stod på liften. Jeg standsede trucken og kiggede op i lastbilen og så chaufføren ligge ubevægelig på ladet. Jeg troede, at han var kommet til skade og skyndte mig op i lastbilen for at spørge, hvad der var sket – men jeg kunne straks se, at den var helt gal, for han var ikke til at komme i kontakt med. Jeg skyndte mig ind for at alarmere de andre – en ambulance blev tilkaldt og kom hurtigt, men det skulle desværre vise sig, at manden var afgået ved døden som følge af hjertestop. Politiet kom senere på dagen og afhørte de af os, som havde været involveret, og det var dem, som fortalte mig, hvor tragisk

det var endt. Det var en oplevelse, som påvirkede mig i lang tid.

En stor arbejdsplads

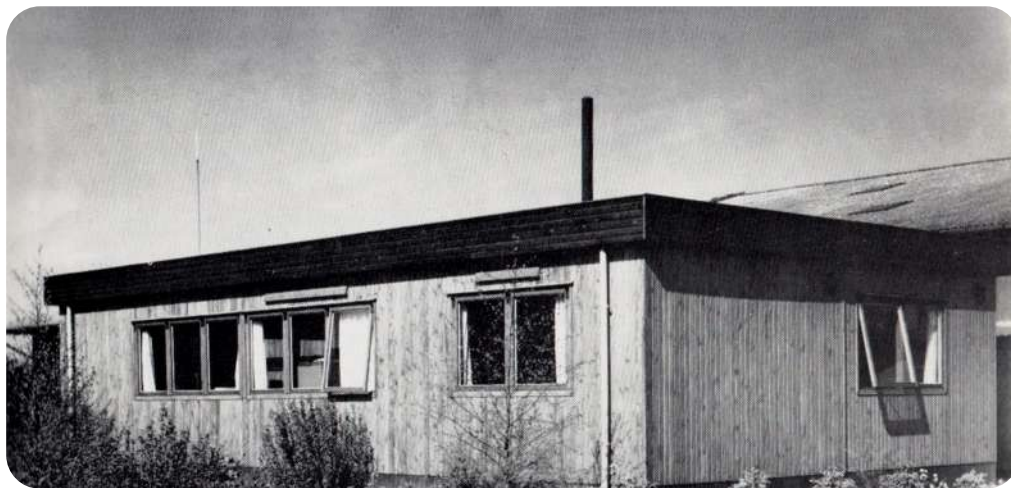
Udover at skulle sende og modtage varer, skulle jeg så også køre alle hjemkomne varer ud til de respektive afdelinger, og det var jo noget af en udfordring, da jeg næsten ikke kendte firmaet endnu. Jeg husker tydeligt, da jeg med en palle på gafflerne for første gang kørte over i støberiet, som var et enormt område og helt ukendt land for mig. Der var ikke andet at gøre end at spørge! Hver gang, jeg mødte nogen, spurgte jeg: „Ved du, hvor dette skal hen“? eller „hvor er Ole Steen“? eller „hvor holder smedene til“? Heldigvis var alle flinke og svarede – og hver gang, jeg fik et svar, lærte jeg – så næste gang, jeg kom med et tilsvarende produkt, vidste jeg hvor jeg skulle køre hen. Som sagt syntes jeg, at støberiet var et enormt område: Der var ovnhallen, hvor 3 store ovne smeltede råmateriale. Der

var selve støberianlægget – det enorme Künkel-Wagner anlæg (KW anlægget), som kunne støbe meget store emner, bl. a. de store kedelelementer. Her huse-rede værkfører Peter Bue Hansen - også kaldet Peter Panik. Så var der renseshuset, som rensede alle emner efter støbning, der var kontrolafdelingen, som sikrede, at kvaliteten på det støbte var i orden. Endelig var der kærnemageriet (Precore), som fremstillede de kærner, som skulle bruges, når vi støbte emner, som skulle være hule. Her ledede værkfører Ole Steen en stab af udelukkende kvindelige medarbejdere.

Gradvist stiftede jeg bekendtskab med alle afdelinger og følte mig efterhånden mere og mere hjemme overalt.

Plads til de lidt skæve

Efterhånden kom der mere gang i salget af kedler og reservedele, og det stod klart, at jeg ikke i længden kunne påtage mig både lageret og varemodtagelse/forsendelse.

I denne bygning var Michael Rasmussen til sin første jobsamtale. Bygningen blev kaldt ”skolestuen”, fordi den tidligere havde været anvendt til undervisning. I de sidste år havde administrationspersonalet til huse her.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

*Tasso Justus Varme og Teknik A/S på Hjallesgade 60 i år 2000.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

Det blev derfor besluttet at hente Børge, som hidtil have arbejdet i Frederiksgade, til at klare arbejdet i varemottagelse/forsendelse. Jeg viste ham til rette, da han startede, og vi fik hurtigt et godt samarbejde. Han var heller ikke helt som vi andre – og det er en af de ting, jeg altid har kunnet lide ved A/S Tasso – der har altid været plads også til de skæve eksistenser, når bare de ville arbejde.

Tassos administration og udviklingsafdeling holdt til på den modsatte side af Hjallesgade som fabrikken, så de første år kendte jeg stort set intet til de mennesker, som arbejdede der – med en enkelt undtagelse, nemlig Søren Pedersen, som arbejdede med udvikling og som servicemontør. Han trådte til på lageret i tilfælde af sygdom, eller hvis vi behøvede ekstra hjælp, f.eks. til at læsse containere til vore eksportmarkeder. Søren og jeg

var jævnaldrende, og vi kom rigtig godt ud af det med hinanden.

Ændringer i ledelsen

I løbet af 1994 begyndte jeg og flere andre at fornemme, at der var ugler i mosen; vi vidste, at Tasso kørte med meget stort underskud, og vi var klar over, at firmaets ejer Vald. Birn, Holstebro ikke i længden ville acceptere dette uden at foretage sig noget. Det skete så også. En dag kom direktøren Mogens Nygård over til os, han gik ind til min chef Henning Madsen og sagde: „Kan du have det godt“. Han var altså efter et bestyrelsesmøde blevet fyret og fritstillet, og det gav jo rystelser hos os alle. Det varede ikke længe, før den næste bombe faldt. En dag kaldte Henning Madsen os alle sammen og fortalte, at Tassos kedelproduktion var solgt til den tyske konkurrent Viessmann. Jeg kendte

udmærket Viessmann, da Tasso havde været underleverandør til dette firma – vi støbte og bearbejdede således de store kedelelementer til Viessmanns udgave af den store VH-kedel. Kedelelementer og reservedele – de såkaldte Beipacks – blev i starten sendt til Viessmann med bane, og jeg har selv et par gange prøvet at læsse en jernbanevogn med gods til Viessmann. Tasso havde eget jernbanespor med tilslutning til Svendborgbanen, som løb meget tæt ved. De jernbanevogne, jeg læssede, blev dog leveret med vognbjørn, dvs. en vogn, hvorpå en jernbanevogn kan fragtes.

*Bearbejdningshal for kedelelementer.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

På lageret i det nye firma Tasso-Justus

Viessmann overtog altså Tassos kedelprogram, men Tasso var ikke færdig med kedelproduktion af den grund. De store T, F, og VH kedler skulle fremover fremstilles hos Viessmanns datterselskab Justus, og Viessmann bad Tasso om at fortsætte fremstillingen af 20 MS villa-

kedlen, som kun blev solgt til det danske marked. Tasso blev altså på dette punkt underleverandør, og Viessmann besluttede at stifte et dansk selskab, som skulle stå for salg og marketing på det danske marked og på de eksportmarkeder, Tasso kedlen blev solgt til. Dette nye firma valgte navnet Tasso-Justus Varmeteknik A/S, og de medarbejdere hos Tasso, som havde haft med kedelsalg at gøre, blev ansat i dette firma. Det var Henning Rasmussen, som var chef – Lis Hell og Bent Urbach, som tog sig af salg – Finn Lindekilde, som var repræsentant (det hed det faktisk dengang) og Søren Pedersen, der fortsatte som servicemontør. På Henning Rasmussens forlangende blev Henning Madsen tillige tilknyttet det nye firma. Til at varetage det praktiske arbejde på lageret valgte Tasso-Justus at leje en medarbejder fra Tasso – og det blev mig. For mig var der således i første omgang ikke den store forandring, idet Tasso-Justus lejede sig ind i de lokaler, som Tasso hidtil havde brugt som kedellager.

Frem og tilbage

20 MS kedlen blev altså fortsat leveret af Tasso, og T, F, og VH kedlerne blev nu fremstillet hos Justus i Tyskland og vi begyndte at modtage de første leverancer derfra. Det viste sig dog snart, at Justus havde gabt over mere, end de kunne klare, og de besluttede at lægge fremstillingen af VH kedlen ud, og de spurgte helt naturligt Tasso. Så kedelelementerne til VH kedlen blev altså støbt i Tyskland og derefter sendt til Tasso for bearbejdning og samling.

Så jeg oplevede både at sende den store Wirth fræser, som bearbejdede VH elementerne til Tyskland og nogle måneder

senere at modtage denne igen og slæbe den tilbage på sin oprindelige plads!

Pionerånden

Støberiet i Hjallesø fortsatte med på KW anlægget at støbe kedelementer til 20MS kedlen og de avgasrør til Volvo, som vi bearbejdede i maskinfabrikken, og det blev besluttet sideløbende at opbygge en DISA linie, som kunne støbe bremseskiver i store serier.

Min tid hos Tasso-Justus husker jeg med den største glæde. Salget gik så godt som aldrig før, så jeg havde utrolig travlt hver dag – og jeg husker især den særlige pionerånd, som herskede i det lille nye firma. Alle arbejdede sammen, og alle var instillet på at få tingene til at lykkes. Og så havde jeg jo en fordel af at arbejde for et andet firma end det, som betalte min løn: Jeg fik julegaver fra 2 firmaer!

I længden kunne det dog ikke fortsætte. Viessmann havde i forvejen en stor afdeling i Danmark (Hedehusene), og i 1997 besluttede firmaet at samle de danske aktiviteter der.

Tasso-Justus medarbejderne blev nu spredt for vinden; Søren Pedersen bevarede faktisk sit skrivebord på Hjallesøgade: Viessmann valgte at leje lagerkontoret og et lille område af lageret til ham, så han herfra kunne servicere kunderne i Danmark.

Mange nye opgaver

Da tiden i Tasso-Justus var slut, skulle jeg så til at arbejde i maskinfabrikken. Medarbejderen, som stod for lageret og magasinet, skulle på efterløn, så det var naturligt, at jeg overtog dette område. Senere fik jeg også varemottagelse og forsendelse. Her var igen meget nyt, jeg

skulle lære. Jeg lærte først og fremmest, hvor vigtigt det var, at varerne til kedelproduktionen blev kørt ind i rette tid og i den rigtige rækkefølge, så folkene ikke skulle stå og vente. De var jo akkordlønnede, så de var bestemt ikke interesserede i at spille tiden. Det var ligeledes meget vigtigt at sørge for, at CNC bearbejdningscentre aldrig løb tør for gods. Der blev i perioder arbejdet på centrene i 2 eller endda 3 skift, så jeg skulle, inden jeg gik hjem, sikre mig, at der var gods nok inde til næste morgen, så det gjaldt om at have styr på, hvor mange af de forskellige emner, de bearbejdede pr. time. Det var ligeledes mig, som skulle give indkøb besked om, hvornår det var tid at bestille forskellige hjælpematerialer. Vi måtte således aldrig løbe tør for bor, platter og meget andet til produktionen, og det gik heller ikke an at løbe tør for handsker, sikkerhedssko, høreværn og 117 andre ting.

Der var altså rigtig meget at holde øje med, så jeg fik en meget travl hverdag med mange bolde i luften.

På maskinfabrikken

Maskinfabrikken blev ledet af produktionschef Jørgen Søberg. Under ham var der 2 værkførere og en kvalitetsansvarlig.

Min gode kollega Erik, som jeg har omtalt før, blev kaldt ind for at bistå og senere blev han udnævnt til værkfører. På et tidspunkt blev det besluttet, at det var tilstrækkeligt med én værkfører, så den ene blev fyret, og Erik var nu arbejdsleder for hele maskinfabrikken.

Min gode kollega var nu min nærmeste chef, og det betød selvfølgelig en ændring i vort forhold til hinanden. Vi bevarede dog et virkelig godt samarbejde, og jeg

blev på flere punkter en slags højre hånd for Erik – specielt inden for kedelproduktionen.

I støberiet blev der flere og flere problemer med KW-anlægget – det var gammelt og slidt og blev stadig dyrere at holde i drift, og i 1999 blev det efter mange overvejelser besluttet at nedlægge KW anlægget og fremover kun at satse på DISA produktion. Efter demontering af KW anlægget påbegyndtes opstilling af endnu en DISA linie, og en tredje var også planlagt.

De emner, som hidtil var støbt på KW anlægget, blev fremover støbt dels i Holstebro (kedelelementer til 20 MS kedlen), og dels på det tyske støberi Baumgarte (avgasrør til Volvo).

For maskinfabrikken gav det selvfølgelig en ny logistisk udfordring, at de råmaterialer, vi hidtil havde fået fra støberiet inde ved siden af, nu skulle komme fra eksterne leverandører. Det gav da også store problemer i starten, men efterhånden lykkedes det at sikre en stabil forsyning af både kedelelementer og avgasrør.

Bomben i 2001

Arbejdet med at opbygge en DISA linie nr. 2 skred frem og med udgangen af år 2000 var den næsten færdig.

Det kom derfor meget overraskende, da vi alle 28. marts 2001 blev kaldt sammen til en orientering. Der havde været holdt et møde i Holstebro, hvor eneste punkt havde været: Tasso Hjalleses fremtid.

Det blev vurderet, at en DISA produktion på Tasso aldrig kunne blive rentabel, og det blev derfor besluttet at nedlægge støberiet totalt og kun fortsætte med en maskinfabrik. Der var selvfølgelig

en meget trykket stemning efter denne besked – først og fremmest hos medarbejderne i støberiet, som nu skulle miste deres arbejde, men vi i maskinfabrikken havde det heller ikke for godt; jeg tror, at vi alle tænkte, at det også blev vores tur en dag.

En spøg med konsekvenser

Midt i disse triste begivenheder skete der dog i denne periode noget for mig meget positivt. Vi havde haft en gårdmand ansat, som blandt andet skulle vedligeholde de meget store udenomsarealer, Tasso Hjalles havde. Græsplæner skulle slås, hække skulle klippes og bede, fortove og parkeringspladser skulle holdes rene for ukrudt. Da gårdmanden på grund af sygdom måtte stoppe, blev dette arbejde overtaget af en efterløner, og da han stoppede, vidste firmaet ikke rigtig, hvad det ville. Græsset groede vildt, ukrudtet bredte sig, og der begyndte at se farligt ud overalt. En dag, hvor emnet igen var oppe at vende, sagde jeg henkastet og nærmest i spøg, at det kunne jeg da sagtens klare! Få dage senere spurgte Erik mig, om jeg havde ment det alvorligt, og da jeg bekræftede, indgik vi en aftale om et fritidsjob til mig med at vedligeholde arealerne. Jeg fik et fast beløb hver 14. dag, og så var resten faktisk op til mig. Firmaet stillede kun det krav, at der hele tiden skulle se pænt ud. Jeg fik hurtigt sat skik på omgivelserne, og jeg satte en stor ære i, at området altid var godt vedligeholdt. Jørgen Søberg var ikke den, der uddelte ros – han sagde direkte, at vi ikke var der for at klappe hinanden på hovedet, men jeg fik faktisk en slags ros en dag; han havde haft bestyrelsen på besøg, og da de gik en tur på området

bemærkede et bestyrelsesmedlem: „Hvor er der pænt vedligeholdt overalt“. Jørgen Søberg fortalte bestyrelsen, at det var mig, som ordnede dette, så det ikke kostede firmaet en krone ud af huset, og det var jeg da glad for.

Tomme bygninger og nye lejemål

Støberiet stoppede altså produktionen, medarbejderne rejste efterhånden, og da den sidste medarbejder var stoppet, blev det faktisk en slags spøgelsesstøberi. Alle maskiner og alt inventar blev stående – det eneste, der skete var, at bygningerne selvfølgelig forfaldt mere og mere. Jeg

gik tit en tur derovre og så, hvor forfaldet skred frem; det regnede ind overalt, og mere og mere inventar blev ødelagt. Først efter nogle år besluttede firmaet at begynde at sælge ovne, støberimaskiner og andet. Jeg husker, at den store Juncker ovn blev solgt til et firma i Iran, og der ankom et hold arbejdere derfra for at demontere ovnen. De skulle overnatte i firmaets gamle kantine, så jeg måtte hente feltsenge til dem hos Harald Nyborg.

Firmaet begyndte også på et tidspunkt at leje lokaler ud til andre firmaer; Hjaltese Minibus rykkede ind i området ved ovnhallen, et lys- og lydfirma lejede støberiets store lagerhal, og der var desuden

Michael Rasmussen klipper snoren som tegn på produktionsstart af 20 MS villakedler, som var ombygget til at fyre med træpiller i stedet for olie. 20 kedlerne blev de første og eneste, da de viste sig ikke at kunne sælges.

Foto: Privatfoto/Dalum-Hjallese Lokalarkiv

et par mindre lejemaal. Den tidligere administrationsbygning på den anden side af gaden blev lejet ud til et EDB firma og til hjemmeplejen (Hjallesegruppen).

Vekslende arbejdsopgaver

I maskinfabrikken fortsatte livet sin vante gang – vi havde nok at lave, både med kedelproduktion og bearbejdning, men selvfølgelig var der ikke så meget at bestille som hidtil i varemodtagelse og forsendelse. Derfor blev jeg efterhånden gradvist inddraget i produktionen af kedler, og jeg husker tydeligt den dag, hvor jeg for første gang kunne skrive akkordtimer på ugesedlen! Jeg blev efterhånden fortrolig med alle dele af fremstillingen af 20 MS kedlen – jeg kunne samle kedelblokke, jeg kunne montere kedlerne incl. el- og VVSarbejde, og jeg lærte også at isolere og pakke kappesæt til kedlerne. Det gav mig en meget afvekslende hverdag, hvor jeg aldrig vidste, hvad der skete den næste halve time. Jeg kunne sidde og montere ledninger, og så pludselig ringede det fra varemodtagelsen, at der var en chauffør, der gerne ville have læsset af, eller de kom fra bearbejdningen og ville have værktøj kørt ind, fordi de skulle stille om til at bearbejde et nyt avgasrør, eller der var en, der manglede hjælpematerialer fra magasinet, som jeg så skulle ned at udlevere.

Tasso fylder 150 år

Vi er nu nået frem til år 2006 - et år, der skulle blive skelsættende på flere måder. Tasso havde 150 års fødselsdag, og det blev fejret med en fest lørdag 20. maj i lagerhallen i Frederiksgade. Jeg var derinde dagen før for at opstille et par kedler og andet, så gæsterne også kunne

se, hvad vi lavede i Hjallese – og det var faktisk første gang jeg efter 13 års ansættelse satte benene i Frederiksgade!

Festen blev en stor succes, og der blev ikke sparet på noget – til al overflod fik vi alle et gratiale, hvis størrelse afhang af, hvor længe vi havde været ansat. Jeg havde jo været der i 13 år, så jeg fik et pænt beløb: kr. 8000!

Skybrud

Lørdag 26. august havde jeg været på havearbejde på Tasso, og da jeg var færdig, var jeg gået ind i fabrikken et kort øjeblik. Mens jeg var der, udbrød det værste skybrud, jeg i mit liv har oplevet – kloakkerne kunne slet ikke tage det, og pludselig begyndte vandet at trænge op og brede sig på gulvet i fabrikken! Jeg vidste, at det var vigtigt, at vandet ikke trængte ind i målerummet til vor avancerede målemaskine, så jeg gjorde, hvad jeg kunne for at holde vandet væk. Jeg ringede til Erik, som straks sagde: „Jeg kommer“, og senere dukkede også Jørgen Søberg op. Først kl. 19.30 kunne jeg tage hjem efter en meget anstrengende og ubehagelig oplevelse!

Forandringer

Min chef Erik døde uventet i sommeren 2006. Det viste sig, at der var rigtig mange ting, som Erik var den eneste, der kendte til – således var der ingen andre – heller ikke Jørgen Søberg – som vidste, hvordan produktivitetstillægget blev regnet ud! Der var et vist tidspres, for der var lønudbetaling 2 dage senere, men heldigvis lykkedes det mig – med god hjælp fra Holstebro at klare opgaven, og det blev frem over mig, som hver uge udregnede P-tillægget.

Vor gamle indkøbschef, som havde nået pensionsalderen, kom stadig en gang om ugen for at klare indkøb til maskinfabrikken, og han begyndte så småt at sætte mig ind i arbejdet med indkøb, og det startede en helt ny verden og helt nye udfordringer for mig.

I løbet af oktober begyndte firmaet at søge efter en afløser for Erik, og valget faldt på Ole Sandstrøm, som startede 11. december 2006. Han var en mand med mange nye ideer og en, der ønskede hurtigst muligt at forandre alt, og derfor kom jeg lidt skævt ind på ham fra starten. Jeg er nemlig ikke glad for forandringer - og specielt ikke for forandringer, der kun sker for forandringens egen skyld! Ole sagde dog flere gange, hvor glad han var over at have mig som medarbejder, og gradvist begyndte jeg at forstå og acceptere Ole. Flere af Oles ideer, som jeg først syntes var håbløse, viste sig faktisk at fungere i det lange løb, og jeg indrømmede ind imellem overfor ham, at han havde haft ret og jeg tog fejl!

Indkøb og leveringstider

Jørgen Søberg begyndte at nærme sig enden på sit arbejdsliv, og 9. februar 2007 blev der holdt en stor afskedsreception for ham på Hotel Knudsens Gård, og jeg var med. Jørgen bevarede dog en vis tilknytning til Tasso, idet han skulle stå for kontakten til de firmaer, der havde lejet sig ind hos Tasso. Vi så altså stadig Jørgen ind imellem, men han blandede sig selvfølgelig ikke i den daglige drift.

Vi kom nu ind i 2008, og førnævnte indkøbschef havde helt trukket sig tilbage, hvorefter jeg stod for alt indkøb til maskinfabrikken. Det var et ikke helt

nemt arbejde, da flere leverandører havde både 2 og 3 måneders leveringstid, og det var jo vigtigt, at produktionen aldrig løb tør for materialer. Via det daværende EDB system (Limes) kunne man trække en nettobehovsliste ud, som skulle gøre indkøb lettere – men den kunne jeg ikke bruge til ret meget. Jeg brugte i stedet min erfaring og min fingerspidsfornemmelse, når jeg skulle disponere, og jeg havde da den glæde og tilfredsstillelse, at vi aldrig kom til at mangle varer, fordi jeg ikke havde bestilt rettidigt!

21. april 2008 meddelte Eriks afløser Ole imidlertid, at han havde sagt op. Så det blev en meget kort karriere hos Tasso.

Timelønnet disponent!

25. april 2008 kom produktionschef Egil Jensen til Hjallesø. Han kaldte mig ind og startede med at sige: „Jeg bliver sgu nødt til at gøre dig til funktionær“. Han fortsatte med at sige, at firmaet ikke kunne have en timelønnet til at sidde og købe ind for 4 millioner om året.

Jeg sagde straks tak til Egil – men nej tak, jeg vil ikke være funktionær. Han stirrede på mig med åben mund og spurgte: „Hvorfor“?

Mit svar var at pege ud af vinduet og sige: „Derude på fabriksgulvet er mine kolleger. Det er blandt dem, jeg hører hjemme – det er der, jeg hører til!“

Det skulle så senere vise sig, at det alligevel godt kunne lade sig gøre at en timelønnet købte ind for 4 millioner om året, for jeg fik lov at fortsætte. Jeg blev endda som den første og eneste timelønnede medarbejder nogensinde hos Tasso udstyret med et visitkort, hvor der stod „Disponent“. Jeg husker endnu min salig mors glæde, da jeg viste hende det!

Finanskrisen rammer i 2009

Da Ole fratrådte, besluttede firmaet ikke at ansætte en ny. Hjallese skulle ledes fra Frederiksgade, og 3 ledende medarbejdere skulle komme til Hjallese en dag om ugen for at bistå os. Det var direktør Henrik Elmkvist, produktionschef Eigil Jensen og teknisk chef/indkøb Bjarne Faurbye.

I det store og hele klarede vi dog os selv som en fin lille selvstyrende gruppe.

Finanskrisen viste sig selvfølgelig også at ramme Tasso – 21. januar 2009 fik vi at vide, at 10 medarbejdere i Frederiksgade var fyret, og 19. februar blev det meddelt, at vi skulle på arbejdsfordeling fra uge 14. Det passede mig bestemt ikke at skulle på dagpenge hver anden uge, men der var jo ikke noget at gøre. Da fordelingsperioden var ovre i uge 27, blev det meddelt, at der ville komme en ny arbejdsfordeling til efteråret, og på det tidspunkt begyndte jeg for alvor at tvivle på Tassos fremtid.

Den 2. september fik vi så den besked, jeg havde frygtet – Tasso Hjallese skulle afvikles totalt. Bearbejdningen skulle flyttes til Kockums i Sverige, som også var ejet af V. Birn, og kedelproduktionen skulle udfases.

Opsigelse og genansættelse – tur/retur Hjallese

Midt i det hele havde jeg dog den glæde, at ledelsen allerede 2 dage senere forsikrede mig om, at der ville blive arbejde til mig i Frederiksgade, når Hjallese var ophørt.

De følgende måneder stod i den begyndende afviklings tegn – de første begyndte at modtage deres opsigelser, og jeg fik selv min 24. februar 2010. Flere af Tasso Hjallese medarbejderne blev dog heldigvis tilbudt ansættelse i Frederiksgade.

16. april blev jeg så tilbudt arbejdet med at stå for glødeovnene i Frederiksgade, og jeg skulle starte derinde allerede 3. maj. Da jeg havde været i Frederiksgade i 2 dage, hørte jeg, at man havde besluttet alligevel at fortsætte en kedelproduktion i Hjallese, så længe Viessmann var interesseret. Jeg syntes, at det var mærkeligt og ulogisk, at jeg blev flyttet til Frederiksgade, hvis kedelproduktionen skulle fortsætte, men jeg måtte jo bare fortsætte med at passe mit nye arbejde. Jeg befandt mig i øvrigt ikke så godt ved det. Arbejdet med glødeovnene var i bedste fald et halvdagsarbejde, så jeg havde mange tomme timer, og så havde jeg svært ved at klare den meget varme og tørre luft, jeg arbejdede i. Det skulle så heller ikke vare så længe – 15. juni blev jeg opsøgt af Eigil Jensen, som ville have mig tilbage til Hjallese fra og med 21. juni! Jeg følte en meget stor glæde ved at komme „hjem“ igen, selv om jeg vidste, at det jo nok var på lånt tid.

I denne periode fik Tasso i øvrigt ny direktør – Kristian Bundgaard Pedersen, som tiltrådte 9. august. Henrik Elmkvist fortsatte som salgsdirektør, og det var disse to mennesker, som 10. november kom til Hjallese for at orientere Søren Pedersen og mig – de sidste tilbageværende ansatte i Hjallese – om, at Viessmann havde opgivet Tasso kedlen. Søren blev opsagt, og Kristian tilbød mig et job på færdigvarelageret i Frederiksgade.

Frederiksgade

Jeg startede i Frederiksgade 22. december og mødte lagerforvalter Lene Hansen og Bjarne Sørensen, som jeg nu skulle arbejde sammen med. Jeg husker, at det var 15 graders frost, og der var store

snemængder, og det var jo lidt specielt, da min første opgave var at være med til lageroptælling til status!

Selv om jeg nu arbejdede i Frederiksgade, og Hjallesse stod tom, havde jeg dog stadig min daglige gang i Hjallesse. Jeg kørte forbi hver morgen, inden jeg kørte i Frederiksgade for at fodre 2 vilde katte, som jeg i lang tid havde givet mad. De skulle jo stadig have noget at spise, selv om jeg ikke længere arbejdede i Hjallesse! Jeg fortsatte i øvrigt også mit fritidsjob med at vedligeholde omgivelserne i Hjallesse.

Hjallesse nedrives 2011

12. maj 2011 fik vi at vide, at det var besluttet at starte en total nedrivning af Hjallesse efter sommerferien. Man frygtede, at de tomme bygninger skulle blive tilholdssted for suspekte personer, så det var bedre at fjerne alt og i øvrigt også at rense grunden totalt for forurening, så den stod klar den dag, der blev brug for

den til noget andet.

Det første halvår 2011 blev jeg flere gange sendt til Hjallesse for at læsse biler med det sidste gods, som skulle sendes til V. Birn – sidste gang var 13. juli 2011. 30. juli startede nedrivningen af Hjallesse og jeg, der stadig kom forbi hver dag, fulgte den på nærmeste hold. 19. august hentede jeg den gaffeltruck, der ikke længere var brug for i Hjallesse og kørte den ind til Frederiksgade, hvor den stadig kører den dag i dag. Kort efter forsvandt de 2 vilde katte, de sidste bygninger blev nedrevet, og dermed havde jeg ikke længere nogen grund til at komme til Hjallesse, men jeg kører stadig forbi fra tid til anden og mindes de fantastiske år, jeg havde der. Jeg er nu i fuld gang med mit 26. år, og jeg er slet ikke færdig med A/S Tasso - jeg finder stadig en glæde og en udfordring ved at tage på arbejde hver dag, så de sidste kapitler i bogen står stadig åbne og venter på at blive skrevet!

Michael Rasmussen er bosat i Dalum og er fortsat ansat hos Tasso, Odense.

*Michael Rasmussen i færd med at færdigmontere 20 MS kedler.
Foto: Privatfoto/Dalum-Hjallesse Lokalarkiv*

Skoledage i 1950'erne – og lidt til

Af Hans Ulriksen

Dalum Centralskole

Dalum Centralskole, det lyder egentlig imponerende, og vidste man ikke bedre, kunne man forestille sig et større skolekompleks. Men der er dækning for udtrykket i den forstand, at her samles børnene, når de efter 4. klasse skal videre: De børn, der kommer fra "den lille skole" bag rådhuset på Dalumvej samt dem, der kommer fra Hjallese Skole i Hjallesegade, hvor Hjallese Kirke nu ligger. Skolen er i sig selv ikke særlig stor. Tre bygninger: Den ældste fra 1911, en noget nyere samt en bygning til gymnastik m.m. De to bygninger indeholder hhv. fire og otte klasserum samt lidt andre faciliteter. Gymnastikbygningen rummer gymnastiksal samt omklædnings- og badefaciliteter.

Mellem de to bygninger findes en lille toiletbygning, omhyggelig opdelt for drenge og piger, og foran denne en lille drikkefontæne med fire haner med kommunevand.

Over den ældste bygnings indgang er indmuret en tavle, der oplyser, at den er fra 1911. Over indgangen til den nyere bygning en oval sandstenstavle med den manende tekst: "Vil du blive noget, må du lære noget."

Alle veje fører til Rom, men kun to fører til Dalum Centralskole. Fra Hjallesegade er der direkte adgang til skolegården. Lige overfor ligger smedens værksted, og her er altid aktivitet. Han skoer heste, reparerer landbrugsmaskiner og meget andet. En af hans stamkunder må være Dalumgård. Ofte holder her en gammel Lanz traktor, der åbenbart har

Dalum Centralskoles ældste bygninger.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarliv

permanente startproblemer, for vi tror, den er mere her end hjemme på gården.

Fra den modsatte side, Iver Vinds Vej, fører en smal vej op til skolens nyere bygning. Til højre for vejen findes botanisk have og bag den igen skolens fodboldbane og idrætsplads. Ved gavlen ned mod botanisk have er en forsænkning, og i niveau med denne findes skolens sløjdlokale.

Inde i skolegården ser vi, at den er belagt med ralsten, her har ikke været råd til asfaltering. Lige for ligger gymnastiksalen i en bygning for sig selv. Til højre har vi skolens ældste bygning fra 1911. Nogle trin op, og vi er i en lille aula med terrazzogulv. I stueetagen fire klasseværelser, to til hver side. Det første til højre er til geografiundervisning. Her er landkort og en samling sten og mineraler i skabe. Det næste til højre er fysiklokale med sin samling af simple apparater til demonstrering af fysikkens love. De to andre lokaler er almindelige klasseværelser.

Til venstre er de to almindelige klasseværelser, hvoraf vi oftest er i det første. Uden for dette er i øvrigt knappen til den klokke, der overalt adviserer frikvarter m.m.

En trappe fører op til 1. sal, hvor den tykke pedel bor. Heroppe er også lærerværelse samt et større lokale, der bruges ved den årlige lægeundersøgelse. Denne klares af dr. Winther, der er læge for det meste af Dalum, og en ældre sygeplejerske, fru Rasmussen, hvis assistance mest består i at teste elevernes hørelse ved med en høj teaterhvisken at nævne tal, der så med ryggen til skal gengives.

Ind imellem foretager hun test for diabetes ved hjælp af urinprøver, der koges

*Indskriften over 1911 bygningen.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarbiv*

med Fehlings-væske. Her er blevet kogt meget tis i tidens løb!

Når vi står opmarcheret ved det klasseværelse, der ligger lige indenfor til venstre, kan vi se lærerne, når de efter det store frikvarter kommer ned ad trappen fra deres kaffepause. Det giver os et fingerpeg om det humør, vi skal underkaste os hos den lærer, vi skal have den følgende time.

På et tidspunkt er der en ung, kvindelig lærer, der er særdeles velforsynet med bryster, hvilket vi ikke er forvænt med. Vi (drengene) kalder hende for "Manchester", fordi bryst = chest på engelsk. Hver gang hun går et trin ned, vipper bemeldte anatomi forjættende, hvilket vi længselsfuldt betragter, indtil hun er helt nede, og vi for øvrigt skal gå ind.

I samtlige klasseværelser er der en blandet hørm af sur tavleklud, madpapir med leverpostejrester, tavlekridt, fugtigt tøj og meget andet. Efter ferier overtages denne lugt af den gennemtrængende lugt af fernis, der er smurt på gulvene.

I nogle klasser er der enkeltmandsborde med skrå bordplade, der kan vippes op,

så rummet neden under er tilgængeligt for opbevaring af bøger. Ovenfor bordklappen er anbragt et hul, hvori befinder sig et blækhus. Hullet dækkes af en lille metallap. Her henter vi med "elastikpen" eller "kongepen" à 5 øre blæk til at prente vore litterære præstationer, indtil vi en dag, oftest efter konfirmationen, er blevet begavet med en fyldepen. I andre klasserum er der tomandsborde med vandret bordplade og en lille hylde neden under til bøger. Alle borde, med undtagelse af Gerhard Jensens, bærer præg af skiftende elevs fantasi, og deres evne til at udtrykke den i form af tegninger, ord og indridsninger i bordpladerne.

Det er i disse inspirerende omgivelser vi tilbringer fem år af vort unge liv. Det er her sejre og nederlag manifesterer sig, her vi driller og bliver drillet, her vi bliver rist eller rost, her vi bliver småforelskede - og det er også her, det sammenhold skabes, der for årgang 1952 har vist sig at holde hele livet. Og så må vi også indrømme at have lært et og andet!

5. realklasse

Vi er nået frem til 5. realklasse på Dalum Centralskole, og Præliminæreksamen begynder så småt at tone frem i horisonten. Nu skal vi til at repetere alt det, vore kære lærere har stoppet i hovedet på os de sidste fire år. Kigger vi tilbage, er det egentlig ikke så lidt, men samtidig har vi også været en flok rødder, der med flid har fået så meget skæg og ballade ud af skoletiden, som det nu har været muligt. Man har kaldt os skolens værste klasse gennem tiderne, noget vi tager som en hæderstitel!

Lærerne har ikke selv været uden skyld, skolen ikke heller. Vi er blevet

pisket rundt mellem lokalerne, har haft mange vikarer, og de faste lærere har ikke alle været de store pædagoger. Selv småforseelser er blevet takseret til at "skrive sider" i store antal, og de lidt større forbrydelser har udløst kontant afregning i form af øretæver afgivet med hårde slag i ansigtet. Nogle har også stukket os i siden med nøgler, trukket os i de små hår ved ørerne eller givet os over fingrene med den skarpe kant af en lineal! I stedet for en skærpelse af disciplinen har det blot resulteret i et stærkt, solidarisk sammenhold i klassen. Tryk avler som bekendt modtryk.

Skoledagen starter med morgensang i den lille aula i den nyeste af skolens to bygninger. Her samles alle de klasser, der går på skolen, fra yngste til ældste. Oppe ved vinduet står skoleinspektør David Andersen og lærer Vestergaard. Når salme- eller sangnummeret er annonceret, tager koret fat. Vestergaard gnider på violinen, og David Andersen mimer teksten, han er brummer og kan ikke synge et ord. Undervejs hænder det, at nogen står uroligt, men det skjules let i mængden, indtil Gerhard Jensen dukker op. Han er som regel lidt forsinket, men er hurtigt inde at smide overtøjet i sit klasselokale, der støder ud til aulaen.

Når han tager til at synge med, stiger decibelniveauet betragteligt, og han er konstant en smule bagefter i hver takt. Vi tror, han gør det med vilje for at markere sig. Han er en høg til at observere de urolige og slår med tordenrøst ned på synderne, der får en generalskideballe, inden forsamlingen skilles. Der er ingen tvivl om, at især de nye fra de små skoler herefter er klar over, at her skal man ikke prøve på nogen narrestreger,

*Lærer Hans Vestergaard og skoleinspektør David Andersen som ledede morgensangen i den lille aula.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

så "Store Jens" har aldrig besvær med disciplinen i sine klasser.

Sang

Vi følger med lærer Vestergaard til sangtime. Den plejer ellers ikke at være så tidligt på dagen, men i dag er en undtagelse. Vi skal have afprøvet vore sangtalenter, for vi skal iflg. reglerne have en sangkarakter. Sædvanligvis synger vi i kor, og vi har vore favoritter, "Fra Engeland til Skotland" eksempelvis. Det irriterer sommetider Vestergaard, så vi skal synge noget mere „langhåret“. Han er jo gift med en statsprøvet musikpædagog, og hans datter er vidunderbarn på klaver. Til prøven får vi lov at vælge, hvad vi vil synge, og det er meget forskelligt. Kurt vælger således "Løft dit hoved, du raske gut", og Willy Hansen vælger "Jeg vil så gerne eje et fot'grafi af dig". Den kan han teksten til fra grammofonpladen derhjemme, for

den står ikke ligefrem i vore sangbøger. Lizzie Harlev vælger "Den første gang jag så dej" og afleverer den fint på svensk. Hun er også så kunstnerisk anlagt på flere måder. Efterhånden kommer vi alle igennem, og vi må sande det gamle ord om, at "hver fugl synger med sit næb". Det er mildt sagt ikke lige kønt alt sammen, men man må lade Vestergaard, at han kan finde den bedste toneart til hver sanger. Karaktererne afspejler dette, de varierer fra rent UG til noget temmelig lavere!

Engelsk

Der er engelsk med frk. Christensen. Hun er frøken med stort F. Grå, kedelige kjoler, stram tilbageredt frisure med knold i nakken og sko med officershæle. Hun kaldes "Madam Dørtræk", formentlig fordi hun formaner eleverne om ikke at køre dirt track på deres cykler på vej til eller fra skole. I sin ydre fremtoning er

Lærerstaben med bl.a. Ellen Christensen kaldet "Madam Dørræk" ved hendes 25 års jubilæum i 1955. Ellen Christensen sidder med en buket blomster midt i første række.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkarkiv

hun så røvkedelig, som det overhovedet er muligt at være, men hun er altid monteret med et lommetørklæde. Om vinteren sidder det ved håndledet i kjolens ærmegab, om sommeren, når hun er iført kortærmet kjole, stikker hun det ned på brystet ved halsudskæringen. Så har hun da en smule bryst i den ene side, for ellers er hun flad som en nordfynsk brakmark.

Men hun er god til engelsk. Hun helmer ikke, før udtalen er på plads, og hun går ikke af vejen for at håne de elever, der har svært ved især de engelske fortungelyde. Tillige slår hun en proper næve.

Når hun har spottet en synder, går hun mellem rækkerne ned mod fyren (det er altid drenge, hun slår) med højre arm vinkelbøjet langs siden. Hånden hænger meget afslappet, og når hun er nået frem til delinkventen, kommer et kort, men kraftigt slag, der som regel rammer kinden perfekt. Ofte ses hendes fingre i lang tid i rødt aftryk på synders ansigt.

Her arbejdes med "Mary had a little lamb", "Simple Simon saw a pieman" og "but I do want a little bit of butter for my royal slice of bread". En af hendes favoritter

*Curly locks, curly locks, will you be mine?
You shall not wash the dishes and you shall
not feed the swine*

*But sit on a cushion and sew a fine seam
And only eat strawberries, sugar and cream*

praktiseres med stigende evne til udtale og betoning, indtil vi en dag er ganske pænt kørende med det engelske.

Tysk

Efter engelsk kommer tysk. Sammen med dette fag underviser viceinspektør A.C. Nielsen også i fysik. Han er en lille mand, altid i gråt tøj med vest og knækflip – dertil runde sygekassebriller og krøllet hår. Tidligere elevgenerationer kaldte ham

Lærerstaben ved Dalum Skolevæsen i 1950.

Viceinspektør A. C. Nielsen kaldet "Visser" underviste Hans Ulriksen i tysk og fysik. "Visser" ses yderst til venstre i første række.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

"Krølle" på grund af håret, vi kalder ham "Visser", fordi han er viceinspektør. Han tager sin titel meget højtideligt. Ve den, der vover at henvende sig med et "hr. Nielsen", det vil han overhovedet ikke anerkende.

Visser er lidt af en skuespiller. Det sker, at han læser op, og det foregår som regel med venstre hånds tommelfinger anbragt i vestens ærmegab, mens han holder bogen med højre. Når han holder en lille kunstpause, hænder det, at han drejer øjnene opad, som har han fået et syn fra oven. Og så er han vidunderlig let at drille. Else ved nøjagtig, hvilke knapper hun skal trykke på for at få ham hidset op. Hun melder, at "der er nogen, der har taget min taske"! Han går på den hver gang og starter en eftersøgning, hvorunder tasken sendes rundt i lokalet, mens han

bliver mere og mere rasende og til sidst frådende er ved at tabe overmunden, der ikke sidder for godt fast.

Han er glad ved de store piger. Kan han komme til det, står han gerne og stryger dem på overarmen, naturligvis helst, når de er i en kortærmet bluse eller kjole. Han er heller ikke for godt vant hjemmefra. Konen er en stor, grov, evigt cigarrygende maskine, og man forstår ikke, hvordan han lille mand nogensinde har kunnet betjene sådan en størrelse!

Det tyske, især grammatikken prøver han at stoppe i os, og det går da også rimelig godt i de perioder, der ligger udenfor taske-jagtsæsonen. Med sit løse gebis har han gode evner for de tyske sch-lyde, og han smager meget på ordene "da legte sich ein Hand auf dem kurz geschorenen Jungenkopf - sanft und voller Güte".

Eller han deklamerer fra Kästners "Drei Männer im Schnee". Han elsker ordet "Lobhudelei", der udtales med megen schwung.

Fysik

I fysik brillerer Visser med diverse forsøg. Når han forklarer om pumper, kan han blive helt poetisk og tale om, at "når håndtaget går ned, kommer vandet skvatvis". I fysiklokalet står bordene i rækker på tværs af rummet, det giver de bagerste rækker gode muligheder for ballade, også fordi det er svært for ham at jage Elses til stadighed forsvundne taske. Nogle gange jager han også Else selv, men hun er ham for hurtig mellem de svært tilgængelige rækker.

Vi saboterer med største fornøjelse hans forsøg, hvis vi kan komme til det, spilder kviksølv på bordet, løsner en ledning til det elektriske o.s.v.

Pigerne rører han aldrig til straf, det er kun drengene. Han slår som regel ikke, men vil gerne ruske. I de klasserum, hvor der er gammeldags enkeltmandspulte

*Den faste gårdvagt H. P. Broeng.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarbiv*

med rum nedenunder bordpladen, kan drengene, ved at stikke armene ind i dette rum og spænde, sidde som var de skåret i sten. Det gør ham vanvittig, at han ikke har kræfter til at rokke knægtene, så han må holde op ret hurtigt. Han har givetvis mindreværdskomplekser, der søges kompenseret på forskellig vis. Ufatteligt, at han ikke for længst har tabt det løse gebis, der under raserianfaldene klapper, som havde han et par kastagnetter i munden.

Frikvarter

Det "store" frikvarter varer 20 minutter og ligger midt på formiddagen. Det annonceres lige som de små pauser ved ringning med elektrisk klokke, der lyder overalt. Knappen til denne sidder i aulaen indenfor til venstre i den gamle bygning fra 1911. Fast gårdvagt er H.P. Broeng, der styrer ringningen og gerne sender en elev ud for at betjene knappen. Det er tegn til, at vi udpakker klemmerne hjemmefra og spiser dem i en fart, hvorefter det er ud i gården til den friske luft.

Broeng har sit sure cigarskod liggende i vindueskarmen. Han er nemlig cigarryger par excellence, og vi har aldrig set ham spise noget, han lever af tobak. Når han har fået ild på, går han udenfor og travrer gården igennem på langs med begge hænder på ryggen. Løber han tør for røg, sender han en elev over til købmand Thaisen at købe to "Mikados", hans foretrukne mærke. Jørgen Rasser har døbt ham "la Bob", men ved vist heller ikke selv, hvad dette kommer af. Broeng er færing og har en mærkelig udtale af det danske sprog, der kan minde om amerikansk med sine rullende tungelyde. Dertil er han umådelig hidsig. Ser han nogen forsynde sig i gården, er han over dem, og han slår

og slår helt gasblå i hovedet og kan slet ikke holde op. Erling har engang set ham sparke en elev, der lå ned!

På et tidspunkt har vi ham til matematik. Snakker vi for meget, beder han os "holde kaje", og får vi rettet op på en forsyndelse, får vi "absolution". Han ynder at give aritmetikopgaver fra et lille, grønt hefte af Rektor Lomholt.

Heri kan forekomme opgaver, der går ud på at "Reducere udtrykket", hvad jeg ikke fatter et pluk af før temmelig sent.

Geografi

Her har vi vores skoleinspektør David Andersen, af Jørgen Rasser kaldet Javid. Han er en pæn mand, uindfattede briller, let bølget rødtligt hår. Han er også en rar mand, vi har aldrig set ham lægge hånd på en elev. Han er storryger af cigaretter, højre hånds tommel-, pege- og langfinger er lysebrune, selv om han ind imellem også bruger cigaretrør.

Han residerer i klasseværelset lige indenfor til højre i den gamle bygning. Her er en samling landkort ophængt som rullegardiner bag katederet, og på endevæggen findes skabe med diverse prøver af sten og mineraler.

Når vi skal udpege Europas byer, er det let nede fra klasselokalet, men når vi står oppe ved katederet med næsen ind i kortene, er det betydeligt sværere. Så kan Javid finde på at spørge: "Nå lille ven, kniber det?"

Kun to ting kan irritere ham. Hvis man snuser til hans sten (dem i skabene), bliver man belært om, at sten ikke lugter. Lugt må stamme fra skabene, punktum. Det andet er, hvis en elev efter et stillet spørgsmål sukker dybt inden sit svar. Så brummer han en anelse højere end sæd-

vanligt (han er altid meget lavmælt), at "det kan ikke nytte noget, du sukker"!

Han kissemisses med lærerinde frk. Ellen Bro, en mild, mørk kvinde, der absolut også er mere tiltrækkende end hans egen kone, der er en groft udseende, fregnet sag.

Matematik

Rædselsfuldt. Jeg forstår ikke meget af det, men svinger mig efterhånden med megen besvær op til at kunne løse en 2. grads ligning. Det gør det ikke bedre, at underviseren hedder Th. Kristiansen. Han er lærer af den gammeldags type: Kæft, trit og retning. Oftest er han lige så sur som tavlekluden, som han visker tavlen ren med, så tavlen nærmest er grå og ikke sort.

Tit har vi ham i sidste time, hvortil han fremkommer forsinket. Fra skolegården kan vi lige skimte et lille stykke af Demantsvej og se, når han kommer kørende på sin "Victoria" knallert. Det er et tysk lille køretøj med motor i baghjulet,

Lærer Th. Kristiansen var matematiklærer.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

og han er ret stolt af den. Vi lever ellers i håbet om, at han slet ikke kommer, og det sker da af og til, så det føler vi som en festdag.

Han går højt op i et sprogligt korrekt svar. Når han f. eks. spørger om, hvad 10 kr. divideret med 2 er, skal der selvfølgelig svares 5 kr. og ikke bare 5. Svarer man ikke korrekt, spørger han, om de 5 er "gallerødder" eller "små, røde grise". Man får så et foredrag om, at det korrekte svar er "kråner". Hvis han kommer til at sige noget forkert, og vi morer os, bliver han sur og kan ikke forstå, at "vi kan måre os i årevis".

Afuransagelige grunde er det eneste, der kan kalde på et lille smil, når han nævner Pythagoras. Det minder ham måske om et eller andet uartigt.

Han er gift med en tilsvarende sur kælling, Esther Kristiansen, der er pigernes skræk, idet hun underviser i håndgerning og gymnastik. Vi stiller ret hurtigt den diagnose, at hun nok er seksuelt underernæret og derfor permanent sur.

I 5. real er vort klasseværelse det, der

ligger lige indenfor til venstre i den gamle bygning. Efter det store frikvarter stiller vi op her i række og geled og kan herfra se, når lærerne kommer ned ad trappen fra 1. sal, hvor de har drukket kaffe i lærerværelset. Vi må ikke gå ind før læreren, og her kan vi bl.a. få det første indtryk af Kristiansens humør, inden han kaster sig over os, hvis det er en af de dage, han er kommet tidligt.

Naturhistorie

Overlærer Gerhard Jensen kaldes "Store Jens" eller "Grosse", simpelthen fordi han nok klarer sine 1,90 m i højden. Han optræder altid i hvid kittel og kraftige hornbriller, og nogen siger, han er en mislykket læge. Tillige mænger han sig aldrig med de øvrige lærere på lærerværelset, men bliver i sit klasseværelse i samtlige frikvarterer. Det sker, at Vestergaard søger hans selskab, og så står de to ved et vindue og snakker.

Han holder disciplinen ved at skælde ud med tordenrøst og nøjes ikke med at korrekse sine egne, men kan også finde på at gå ud på gangen og skælde ud, hvis

*Overlærer Gerhardt Jensen i den hvide kittel i den botaniske have med et hold elever.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarliv*

han har hørt en elev blive sat uden for døren ovenpå i tegnelokalet på 1. sal. Han hører som en los og generer sig ikke for at gribe ind i kollegernes afstraffelse. Inventaret i hans klasseværelse er skolens mest velholdte, her er ingen ridsede borde eller skrabe stole.

På endevæggen forefindes skabe med skolens naturhistoriske samling af udstoppede dyr, fugle, forskellige ting i sprit og meget andet.

I et lille rum bag hans sortbejdsede laboratorieborde står et ægte kvindeskelet kaldet Victoria. Hun er dækket af et grønt klæde, der fjernes før anatomi-undervisning. Når pigerne skal beskrive håndens knogler, er de ikke meget for at røre ved skelettet. Så bliver Store Jens sur, tager skelethånden og knalder den i bordet, idet han nærmest råber: "Så tag da den lab"!

I det hele taget vil han have svarene fra eleverne på en ganske bestemt måde. Kommer de ikke sådan, begynder han at sige "ja, ja, videre", og kniber det fortsat, afslutter han eksaminationen med at give et ettal (efter 6-skalaen) og kan finde på at sige til eleven, at vedkommende nu får en "pind" og snart har "til et helt stakit".

Når et dyr skal beskrives, skal man starte med snuden og ende med halen. "Ræven har en lang snu'e", siger eleven på fynsk, "den lugter godt". "NEJ", råber den store, "det kan jeg forsikre dig for, den ikke gør, den lugter rædselsfuldt". Det hedder "ræven har en god lugtesans", og det bliver råbt med åbent "a". "Henne foran har den nonne knurhår", fortsætter eleven. "Du må ikke si'e nonne", korrigerer Den Store så, "det er dalumsk". Og fortsætter "du må heller ikke sige "papirspose" eller "telefonspæl".

Det sker, at den store får en tudse i

halsen. Så harker han den op, og da han ikke kan spytte den ud, tygger han den grundigt og synker den. Ka' De li' østers?

I 5. real har vi det privilegium at måtte opholde os i skolens botaniske have, der også er under Store Jens' opsyn. Det er et yndet sted at være i godt vejr.

Vi læser på næste times pensum, kissemissen eller (drengene) kigger i blade med nøgne damer. Det er let at se, hvis den store eller andre lærere er på vej, så ryger bladene hurtigt ind under trøjen.

Her er mange fine planter, og her underviser han i botanik, hvorunder vi bl.a. bruger "Lille Flora". Han udpeger en plante for os, som vi så skal bestemme navnet på efter floraen. To planter har vores særlige interesse: Springbalsamin og Æselagurk. Når man rører planten udløses en spænding, og frøene flyver rundt omkring. Det er sjovt, men ser Den Store os gøre det uden, han har sat os i gang med det, bliver han stiktosset.

Store Jens er en god lærer, men han har også den bedste mulighed for en varieret undervisning. Vi kigger på menneskekroppen, dyr, planter og alle præparaterne. Vi ser film, tegner og indsamler planter, og det sker, vi er på ekskursion væk fra skolen.

Dansk

Vores klasselærer hedder A.P. Djursaa. I sin ydre fremtoning lidt komisk at se på:

Ikke så høj, lidt trivelig, skaldet med undtagelse af en sparsom hårkrans, der pjusket ligger rundt om bagehovedet og lidt ned på flippen. Og så bruger han skråtobak. I hans mundvige sidder altid en smule sort "sovs", og man kan også se det, når han ler.

Djursaa er en god dansklærer. Vi skriver, vi læser, vi analyserer, og han

får banket en dansk retskrivning og en grammatisk tegnsætning ind i os. Lidet aner vi, hvor meget vi senere skal takke ham for, at vi aldrig er i tvivl om stavning eller sprogbug.

Desværre er Djursaa for let at drille. Han er et nervøst gemyt og hidses op, så han sommetider næsten er grædefærdig. Når et "anfald" kulminerer, stryger han sig hen over skaldepanden og siger "Åh, lille børn".

I klasseværelserne er der altid ved katederet en stol til læreren. Nogle af stolene har et sæde, der løst hviler på stellet og kan løftes af. Et lyst hoved finder en dag ud af, at her kan lægges nøddeskaller, hvorefter sædet løst lægges på igen. Da Djursaa kommer og sætter sig, lyder det grangiveligt som om, stolen braser sammen. Han får nærmest et chok til stor og megen moro for klassen. Bagefter synes vi, at det egentlig er synd for ham.

Andre klasser undervises i engelsk af Djursaa, men ikke os. Han er stolt af

at have lavet en oversættelse af "Kong Christian" og deklamerer engang imellem første linie: "King Christian stood by the lofty mast in mist and smoke".

Han kan også godt lide at synge med sin skarpe, lidt brægende stemme. Favoritten er "Mads Doss", der får hele armen.

Som klasselærer er det også Djursaa, der skriver karakterbøger. Den lille, sorte bog med den hvide, kantede etiket med navn på forsiden bliver bevis på vor kunnen - eller mangel på samme. Djursaa indskrifer karaktererne og eventuelle kommentarer med sin sirlige og meget letlæselige skrift.

Historie

Dette fag er lidt kedeligt for os. Det skyldes bl.a. læreren, der ganske enkelt gennemgår en vis del og næste gang skal overhøre os i samme.

Aldrig nogen form for afveksling. Læreren er Eiler Møller, som nogle af os har haft lige fra 1. klasse på den lille skole på Dalumvej. Han slår en proper næve, men nu er vi blevet så store, at det sjældent forekommer.

Når han underviser eller overhører, sidder han gerne med albuerne på bordet og gnider hænderne inden i hinanden som om, han vaskede dem. Og så har han et problem med sin næse, der altid er mere eller mindre stoppet. Det betyder, at ord med "m" først udtales som "b" og "n" som "d". Vil han sige "Nå-nå" bliver det til "då-då". Eller "Dybbøl Mølle" bliver til "Dybbøl Bølle". Da han en dag forelæser om denne, spørger han bagefter, om nogen af os ved, at vi også i Odense havde en gammel, kendt mølle. Selvfølgelig kender vi Munke Mølle, og det får ham til at fortælle, at "Bunke Bølle har balet bel i

Lærer A. P. Djursaa underviste i dansk og var Hans Ulriksens klasselærer.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalkonk

Odense lige siden biddelalderen”.

Jeg er ikke sikker på, om han observerer, at vi fniser, og om han ved hvorfor.

Han fortæller os også om Wienerkongressen og Fyrst ”Betternich”. I det hele taget er historieundervisningen alene noget, der går til øret. Det gør det nemmere for mig, der har let ved at huske noget, der er fortalt mundtligt, jeg behøver ikke læse.

På et tidspunkt er vi dog på en slags ekskursion, der går til Sct. Knuds Kirke samt avisen Fyns Socialdemokrat.

Vi skal i den forbindelse skrive om vore oplevelser og må selv vælge, om det skal være om Sct. Knud eller Socialen. Bedste beskrivelse vil blive offentliggjort i avisen. Jeg skriver om denne, og hvad dens teknik angår godt hjulpet af ”Hvem Hvad Hvor”.

Min beskrivelse vinder, hvilket belønnes med ros af Møller og 5 kr. af min far!

Møllers ros sikkert fordi han er socialdemokrat, de 5 kr. antagelig fordi min far for første gang ser vort hæderkronede familienavn i en avis, om end denne er socialistisk – min far er venstremand.

Gymnastik og tegning

Lærer Vagn Arvidsen er vistnok bornholmer, det tyder hans dialekt i hvert fald på.

Han er ikke typen, der selv går i spidsen og viser os noget som helst i de fag, han underviser i. I gymnastik indskrænker han sig til at iagttage elevernes præstationer uden nogensinde at fortælle de ”svage”, hvorledes de kan forbedre deres kunnen, der oftest er et spørgsmål om teknik mere end rå kraft. Kniber det nogen at komme over hesten, bukken eller plinten har han en nøgle i sit nøgleknippe, der er god til at prikke dem i siden med. Det gør nas.

Samme nøgle bruger han som fløjte, idet han ved at puste luft ned i dens ene ende kan frembringe et pift. Efter gymnastikken svabres gulvet af ved hjælp af to mand, der med store, sure gulvklude fordeler en mængde vand på parketten, hvorefter det suges op igen med kludene. Rent bliver der næppe, men det dæmper støvet!

Når der er udendørs fodbold, står Arvidsen blot på sidelinien og kigger på. Kun hvis der er særlige ”lovovertrædelser”, kan han på sin dialekt kommentere med et ”det er ikke i spillets ånd”.

Jeg er mildest talt ikke hverken gymnast eller boldspiller. Ydmygt venter jeg sammen med Ole som de to sidste, når der vælges hold.

Ved tegneundervisning er der ikke megen undervisning. Her sidder vi hesteskoformet og nusser med vor „kunst“, mens han indskrænker sig til at gå rundt og kigge på.

Aldrig hører vi nogen som helst tips eller råd om, hvordan man skal iagttage et motiv, søge dets lys- og skyggevirksomheder

Lærer Eiler Møller var klassens historielærer.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Lærer Vagn Arvidsen havde drengene til idræt og ses her i bagerste række yderst til højre på Dalum Kommunes fodboldhold.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

eller andet. Højst får vi lært at holde en blyant i strakt arm og ved den "måle" motivets proportioner ved at sigte på det.

Så snart det er ham muligt, stopper han sin pibe fra markedets første engangstobakspung, den grønne "Virginia Rose".

Sløjd

Cilius Petersen hedder vor lærer i dette fag. Han har haft difteritis og har dermed fået en halslidelse, der bevirker, at han ofte må rømme sig højlydt. Det er meget praktisk for os, for vi kan høre ham på lang afstand, når han nærmer sig. Det lyder lidt som en forkølet søløve. Sløjdlokalet ligger under skolegårdens niveau i kælderen under den ny bygning. Sommetider er døren åben, og så er det tilladt os at gå ind, før "Sildepeter" kommer. Lokalet har terazzogulv, der er glat, og dertil kommer, at der ofte ligger lidt savsmuld. Det er velegnet til at spille hockey på. Det sker med en træklods, som der er nok af, og

Klassen havde Cilius Petersen til sløjd.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

en af de målepinde, der hænger ved hver høvlbænk. Et slag sender klodsen for fuld tryk mod nærmeste forhindring, og det er et sandt under, at dette aldrig er en rude.

I lokalet udfolder vi vor håndværksmæssige kunnen, som nogen er bedre til end andre. Vi laver blomsteropstandere, træskåle, serveringsbakker, taburetter med flettet sæde og meget andet.

På et sent tidspunkt laver vi endog et medicinskab, der bliver meget brugt derhjemme. Sildepeter står selv og fusker med ting til hjemmet, træet er jo gratis! - og der er mange munde at mætte hjemme hos ham, så det er godt at kunne spare. Sløjdtimerne giver med deres praktiske arbejde en kærkommen mulighed for afslapning for terperierne i læsetimerne.

Vikarerne

Vi slipper ikke for vikarer, der alle er meget forskellige. To af dem er hjælpepræster ved Dalum Kirke: Paul Honoré og Robert Klok. De kan skam også godt være skrappe, men vi er også slemme. På et tidspunkt har vi en lille kvindelig vikar, hvis navn ikke kan huskes. Det kan derimod hendes ”undervisning”, der mest består i oplæsning af Douglas’ bog ”Men jeg så ham dø” om korsfæstelsen. Hun snakker om Demetrius, men det interesserer os ikke et klap, så vi bruger hendes timer til at forberede os til andre timer.

Den mest spøjse vikar er dog en gammel fyr, der hedder Jens Bæk. Han optræder i gråt tøj og med gråt strithår og ankommer altid på en cykel med stort tandhjul, der ikke har skærm, så han er flot med sine cykelklemmer.

Af sine kolleger har han lært at tildele os ”sider” som straf for uro. ”Hvad hedder du?” spørger han f. eks. ”Lizzie” svarer vores kammerat. ”Littzie, så skriver du 10 sider”, falder dommen så.

Han kan godt lide salmer, og en favorit

er ”Påske vi holde”, der bliver bræget på godt fynsk.

Men det er med det onde som med det gode, det får en ende, så en skønne dag går vi i gang med præliminæreksamen. Der er egentlig tradition for, at 5. realklasse inden eksamen får lov at opføre en skolekomedie, men det gælder ikke vort hold.

Vi er fundet for ”umodne” og har lavet for megen ballade, så vi bliver straffet med ikke at måtte spille teater. Der er såmænd også teater nok i eksamen selv. De fleste af os klarer det fint, og enten har censorerne været dårlige menneskekendere, eller også vil de hjælpe deres kolleger, for der falder mange høje karakterer.

Det er lidt træls for Poul Vind og jeg altid at være de sidste, der er oppe p.g.a. vore efternavnes forbogstaver. Er censor nu træt og småsur og giver en lav karakter, eller er han glad ved at være næsten færdig og giver en god af bare lettelse? Måske skulle man have heddet Andersen lige som Bent og Else?

Nå, noget er der jo altid blevet hængende gennem de fem år, vi er blevet stoppet med lærdom, så en skønne dag står vi med eksamensbeviset i hånden. Undervejs har min bedste placering været nr. 5 af 27 iflg. karakterbogen. Jeg, der sjældent har åbnet en bog for så vidt angår læsestoffet, men har kunnet huske det hele og gengive det næste gang, sådan som læreren har gennemgået det = en slem gang afliring uden eftertænkning eller fordybelse. Måske siger placeringen mere om klassens niveau end om mig?

Lektier

For mit vedkommende er det det skriftlige, som jeg naturligvis ikke kan slippe uden

om. Det går fint med dansk, tysk og engelsk. Hvis jeg overhovedet er noget, er det da i så fald som sprog menneske. Regning har i det store og hele heller ikke været noget problem ikke engang brøkerne. Men matematik! Go´dav do. Geometri giver visse muligheder for forståelse, for man har da nogle figurer at kigge på og tumle med. Aritmetik er forfærdeligt. Jeg har aldrig kunnet se nytten af at skulle kunne regne med bogstaver, men har vistnok på et tidspunkt en enkelt gang kunnet løse en andengrads ligning. Jeg har ofte spekuleret på, om en bedre lærer end Th. Kristiansen kunne være nået lidt længere med mig. Han og jeg hader hinanden af et godt hjerte, og det er jo ikke noget godt udgangspunkt for indlæring.

Jørgen Rasser hjælper mig af et godt hjerte og en god hjerne. Vi sidder oppe i hans lille tagkammer og arbejder, d.v.s. han arbejder, og jeg prøver at hænge på. Når vi er færdige, er der tid til et lille kig i blade med bare damer. Ikke porno, bare bare damer.

Varieté, Cocktail og Sol og Sundhed er den „litteratur“, vi kaster os over. Egentlig meget uskyldigt, men sådan er drenge i den alder. Hvordan mon piger er?

Jørgens hjem er venligt at komme i. En stor, sort Newfoundländer-hund kaldet Gosi er som regel det første, der møder os. Jørgens forældre dernæst. Trods travlhed er købmand Rasmussen og hans kone altid parat med et smil og en kvik bemærkning. Man mærker, de kan lide unge mennesker. Jørgens mor møder os som regel med et „Dav I store, dumme drenge“, og så er tonen sat!

Jeg kommer også i præstegården. Her er en stor, skøn have, der appellerer til fantasien, når der skal „leges“: Plæner,

gange, nøddehegn og den mystiske grotte, og så er der åen, der slynger sig for enden af haven.

Ole og jeg sidder på første sal på hans værelse og hektograferer et lille skoleblad, hvis læserskare begrænser sig til os selv. Så vi har lanceret landets første gratisavis! Forud har vi fået lov at låne provstens skrivemaskine, hvis den ikke er i brug. Han residerer i præstegårdens ene ende, og fru Rasmussen i den anden i sit køkken. Her sker det, at man får smagt på en skøn æblemost presset på havens egne æbler.

Ind imellem er der da også tid til en biftur. I Fønix i Kongensgade kan man på de forreste rækker sidde for 50 øre. Det giver hold i nakken, men vi får set film, gerne franske, der ofte er lidt vovede. Atter er det seksualiteten, der så småt begynder at komme frem, interessen for piger er ved at vågne.

Slut på skoletiden

Med eksamen kulminerer det hele. Nu er mange års skolegang slut næsten fra den ene dag til den anden. Ikke længere skal man møve sig hen ad Dalumvej, hen forbi kirke, kloster og papirfabrikens uendelig lange, gule mur. Trampe sig op ad Nygades lille bakke, dreje ad Demantsvej og ind i skolegården.

Ikke længere skal man seks-syv timer senere den modsatte vej dog i betydeligt højere humør. På hjemvejen kan det hænde, at vi, der ikke hjemme har badeværelse, smutter ned i kælderen under rådhuset, hvor der er en offentlig badeanstalt. Her kan man for en beskedent pris blive vasket, skrubbe hinanden på ryggen med en tot træuld og siden gå i dampbad, hvorfra vi kommer ud som kogte krebs.

Vi drenge kalder stedet for „GD“,

*Prøliminæreksamenholdet fra 1952. Hans Ulriksen står som nr. 3 fra venstre i bagerste række.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

hvilket refererer dels til en for drenge meget kendt aktivitet, dels den del af anatomen, aktiviteten omhandler!

Ikke længere skal vi underkaste os visse læreres ofte svingende humør, deres ofte subjektive karaktergivning og ditto afstraffelser. Men heller ikke længere skal vi høre på dem, der virkelig kan fange vores opmærksomhed og få lært os noget.

Fremtidig skal vi til at lære helt nye ting på en helt anden måde. Nu skal vi til at vænne os til at blive tiltalt med et „De“ og blive behandlet som de unge voksne, vi er blevet. Alle skal vi nu „i lære“, og kommer det også i vidt forskellige fag;

nogle enkelte fortsætter med nye studier i andre skoler.

Der skabtes i skoleårene et sammenhold, der holder frem til den dag i dag. Ingen anden klasse end „skolens værste“ har kunnet mønstre så mange og så regelmæssige og velbesøgte sammenkomster, om end der desværre er faldet en del fra i tidens løb.

Skolens lærdom har vist sig at række længere frem, end vi selv troede, da vi forlod den. Vi fik trods alt en grundlæggende lærdom, der senere kom os til nytte i det liv, vi kom til at leve - men det er en anden historie!

Hans Ulriksen har afleveret ovennævnte erindring til arkivet i 2015 (A44)

Der boede en bager – Le Petit på Hjallesevej

Af Lars Hagensen

Le Petit

Bageriet Le Petit eksisterer ikke længere. For efter næsten 30 års virke som bagerfolk i bagerforretningen Le Petit på Hjallesevej 244 solgte ægteparret Bente og John Larsen i 1988 bygningerne til naboen, autoforhandler Vagn Hansen, som umiddelbart derefter lod dem rive ned for at udvide autoforretningens areal.

Efter 29 gode år siger vi stop. Fredag den 30. september 1988 lukker vi vort bageri/forretning

Le Petit

Hjallesevej 244, Odense

Vi takker vore kunder for god handel i de mange år.

Med venlig hilsen
Bente og John Larsen

Men stop lige en halv! Er Hjallesevej ikke navnet til trods en vej beliggende i Odense Kommune, vil den lokalkyndige måske spørge? Hører historien her så til i vores årsskrift? Selvom adressen formelt set er Odense, fordi kommunegrænsen vælger lige netop her at gøre et uforklarligt lille knæk, så er historien om Le Petit alligevel meget forbundet med Hjallese. Så læs trykt videre.

Men lad os begynde med det fransk-klingende navn. Om historien er rigtig, det ved jeg ikke, siger den tidligere ejer John Larsen. Men jeg er blevet fortalt, at bagermester Oscar Maack, en af bagerforretningens første ejere, på et tidspunkt skulle have en lille fransk feriedreng på besøg. Bagermesteren afhentede drengen på stationen, og da de kom hjem til bagerforretningen, kiggede drengen på den og udbød: Le petit. Det kunne Maack ikke stå for og gav derefter sin forretning det franske navn, der betyder ”den lille”.

I bagerlære hos forældrene

I dag bor ægteparret Bente og John Larsen i Højby. Men i mange år boede og virkede de som velrenommerede bagerfolk i Odense. John Larsen selv er født og vokset op her i byen. Bagerhåndværket var han bekendt med fra barnsben af, da forældrene Lili og Aage Larsen var bagere. Bente Larsen, der stammer fra Fredericia, havde, inden hun traf John, faktisk haft en drøm om at arbejde i en bagerforretning, men det lå ikke dengang umiddelbart i kortene.

På et tidspunkt sidst i 1940'erne valgte Johns forældre Lili og Aage Larsen at flytte til Middelfart, hvor de opbyggede en ny bagerforretning. I et års tid boede John hos sine morforældre. Egentlig gik han på det tidspunkt med en drøm om at blive tømrer, men det var ikke så enkelt at få en læreplads. Så far opfordrede mig til at komme i bagerlære. Jeg tog en tur hjem til mormor og morfar og spurgte dem, hvad de mente om det. Mormor

Le Petit på Hjallesevej 244.

Foto: Privatfoto/Dalum-Hjallese Lokalarliv

sagde: Brød skal folk jo altid have! Så i 1950 flyttede John til Middelfart og var i små to år i lære hos sine forældre.

med til folkedans, og den interesse har de begge delt lige siden.

Fagskole og folkedans

En uddannelse som bager varede 4 år. Man skulle også gå på en fagskole. Den lå dengang hos Havnemøllernes Prøvebageri i Fredericia. En dag spurgte jeg læreren, fortæller John, om han kendte til et sted, hvor de havde brug for en forbunder (dvs. en bagermester, som man var tilknyttet den sidste periode aflæretiden). Det vidste læreren, og John var herefter hos bager Jean Dupont i Gothersgade i Fredericia, indtil han skulle ind som soldat. Her hos bagermesteren fik han desuden kost og logi. I samme opgang var der en systue, hvor Bente sad. De to unge mødte derfor jævnligt hinanden, og det blev snart til mere end tilfældige møder i trappeopgangen og porten. Bente inviterede John

Le Petit købes

I maj 1955 blev John indkaldt til de obligatoriske 16 måneders militærtjeneste, og han blev sendt til Høvelte Kaserne. Bekendtskabet med Bente holdt, og i 1956 giftede de sig. De næste år boede de nylig i Fredericia, hvor deres første barn kom til verden. De fik jævnligt besøg af Johns forældre, og på et tidspunkt kom det på tale at gå sammen om en fælles bagerforretning.

I september 1959 kom muligheden. En bagerforretning i Odense var blevet udbudt til salg. Bageriets adresse havde tidligere været Hjallesevej 144. I følge Odense Vejviseren havde der eksisteret et bageri her på hjørnet af Hjallesevej og Prøjservej siden engang omk. 1940. Men efter krigen var man mådeligt begejstret for

det tyskklingende navn, så på et tidspunkt i 1950'erne ændrede man navnet Prøjservej til det nuværende Bjørnemosevej. Husnumrene ændredes ligeledes, så bageriet herefter fik adressen Hjallesøvej 244, nu på hjørnet af Bjørnemosevej. Den første bagermester var den førnævnte Oscar Maack, derefter overtog bagermester Knud Christensen forretningen. Omk. 1950 var det bagermester Poul Simonsen, der stod i bageriet og forretningen. Han drev det i en årrække, men det var blevet hårde tider. Med de nye ejere Lili og Aage Larsen og det unge bagerpar Bente og John Larsen i 1959 kom der igen gode tider for bagerforretningen. Navnet Le Petit beholdt vi, fortæller John Larsen, for det kunne vi ikke stå for, og det var jo desuden kendt af folk i området.

Et knæk på kommunegrænsen

I de første år havde Bente og John Larsen privatbolig i samme bygning som forretningen og bageriet. Johns forældre boede i et mindre hus, som lå lige ved siden af helt ud til Hjallesøvej. I den ene ende af den bygning, som rummede bagerforretningen og bageriet, havde en tidligere

ejer haft en café. Denne del fungerede nu som privatbolig for familien Larsen og deres tre piger. Nu lå altså både bageriet, huset med Johns forældre på den ene side og familiens privatbolig på den anden side af samme matrikel. Men det lille knæk på kommunegrænsen betød, fortæller Bente Larsen, at vores garage, som lå bagved bageriet på vores grund, hørte til Odense Kommune, medens fortovet på hjørnet af Bjørnemosevej hørte til Dalum Kommune. Derfor bragte vi

På dette kortudsnit af Dalum Kommune ses i øverste hjørne på højre side af Odensevej/Hjallesøvej det omtalte knæk på kommunegrænsen.

Forretningens tre daglige medarbejdere i 1985, Helle Sølyst Pedersen, Bente Larsen selv og familiens datter Anette. Trøjerne, som de har på, er fra Odense Bagerlaugs 300 års jubilæum i 1985. Foto: Privatfoto/Dalum-Hjallese Lokalarkiv

brødet fra bageriet i Odense over fortovet i Hjallese til Odense og kørte derefter til Hjallese med varerne.

Store kundeleverancer

Le Petit blev snart et velfungerende bageri. Bente og min mor, fortæller John, stod for salget og betjeningen af kunderne i forretningen, medens far og jeg selv var i bageriet inde bagved. Vi fik oparbejdet en god forretning og fik foruden salget til kunderne i forretningen også adskillige gode leverancer ud af huset. Af de sidste var det især de store leverancer til Hjallese Forsamlingshus og Dalum Landbrugsskole. Bente kørte i alle årene ud med brød og var i øvrigt med over det hele. På Dalum Landbrugsskole leverede vi i forstander Pedersen-Dalums tid ganske meget sigtebrød, for det mættede mest og de sultne bønderkarle kunne spise en del. Under forstander Fog blev sigtebrødet dog efterhånden udskiftet med franskbrød. Måske var arbejdet blevet

mindre krævende for skolens elever nu. Rugbrød bagte vi ikke selv, men leverede det fra virksomheden Fynbo-Brød, tidligere Bagermestrenes Brødfabrik, længere nede på Hjallesevej. På et tidspunkt oprettede Dalum Landbrugsskole imidlertid sin egen levnedsmiddelskole og blev således selvforsynende. Dermed mistede Le Petit leverancen, men fik i stedet Odense Kongrescenter i Asylgade og var også med, da Kongrescenteret flyttede ud på Ørbækvej. Også købmandsforretningen AGA ikke langt fra bageriet aftog en del af varerne. Ikke mindst Hjallese Forsamlingshus var i alle årene en god og stabil kunde. Her er der blevet leveret et utal af tarteletter og buttedejsmuslingeskaller.

Hverdagen i et bageri

Hverdagen i Le Petit begyndte for Aage og John Larsen omkring kl. 02.30 ude i bageriet, hvor der blev forberedt og bagt brød og kager. Der kunne være meget varmt i bageriet. Der var udover det

vigtige raskeskab, hvor gærdejen kunne raske, dvs. hæve, også køleskabe til opbevaring af forberedt dej. I mange år skulle rundstykker og boller slås op med håndkraft. John slog to op ad gangen, hans far kunne imidlertid kun slå én op ad gangen. Det skyldtes, at Aage Larsen som 18-årig havde mistet højre hånd ved håndledet på grund af en arbejdsulykke. Udover begrænsning i at slå boller op, så påvirkede den manglende hånd dog ikke nævneværdigt hans virke som bager. Han kunne alt efter behov sætte en metalkrog eller en kunstig hånd på. Med tiden blev arbejdet noget lettere, da der blev anskaffet en opslåningsmaskine til fremstillingen af rundstykker og boller. De gammeldags var ovale, medens de maskinfremstillede var runde.

Den tidlige arbejdsdag betød som regel en middagssøvn hen på eftermiddagen. Le Petit åbnede kl. 06 om morgenen 6 dage om ugen og lukkede først kl. 18. Det var Bente og hendes svigermors arbejde, og det indebar en 12 timers arbejdsdag. Mandag var lukkedag, men blev omkring 1974 ændret til søndag. Med årene kom der i bageriet en svend og inde i forretningen en bagerjomfru. Men også familiens tre piger Jytte, Anni og Anette hjalp jævnligt til.

Om morgenen havde Bente Larsen i de fleste år sin faste rute ud med brød. Nogle lokale drenge på 13-15 år tjente en skilling ved især om søndagen at bringe brød ud i marmeladekvarteret og i Folkebo, selvom der også var en bager her.

Jubilæum og afvikling

I 1968 var huset overfor bageriet på Hjallesvej 255 blevet til salg og fungerede siden som Bente og John Larsens privatbolig. Sidst i 1970'erne trak Johns forældre sig

JUBILÆUMSTILBUD
Gælder fra d. 10. - 15. september

<p>MANDAG: 10% RABAT på alt hjemmebagt brød.</p>	<p>ONSDAG: SMØRKAGE SMØRSTANG HANOVERKAGE BORGMESTERSTANG 14.- pr. stk.</p>
<p>Tirsdag og torsdag: STORT FRANSKBRØD pr. stk. 6.- Ta' 2 for 10⁵⁰</p>	<p>Fredag og lørdag: RUNDSTYKKER pr. stk. 1.-</p>

EVENTYR IS **9⁹⁵**
1 liter JUBILÆUMSTILBUD
(Gælder i hele jubilæumsugen)

På jubilæumsdagen - mandag d. 10. september giver vi en **gratis Eventyr is til alle børn** iflg. med voksne.

25 ÅR

I anledning af vort jubilæum holder vi åbent hus d.10. september fra kl. 15-17 for venner, kunder og forretningsforbindelser.
Vi byder på lidt mundgodt, samt en let forfriskning.

BAGERI

Le Petit

tilbage, men blev boende resten af deres tid i huset ved siden af bageriet. I 1984 kunne Bente og John Larsen så holde et 25 års jubilæum, der blev fejret med en stor reception og mange gratulanter. Nogle få år efter besluttede de sig for, at

*Bager John Larsen i bageriet sammen med et barnebarn,
Foto: Privatfoto/Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

nu var tiden kommet til at sælge. Le Petit blev solgt sidst på året i 1988, og i dag er alle spor af bagerforretningen borte.

Bente arbejdede siden nogle år på OUH, medens John var de sidste arbejdsår hos

JBJ Ost i Seden. Til gengæld blev der mere tid til familien og ikke mindst til at dyrke den fælles interesse for folkedans i Hjallese Folkedansere. Men det er en helt anden historie.

Lars Hagensen er sognepræst ved Dalum Kirke og formand for Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening.

Foreningen vil gerne have flere medlemmer

Kender du en, så kontakt:
Kasserer Henning Jespersen
på mobil 40 37 27 14 eller
pr. e-mail: rebo@stofanet.dk

Dalum-Hjallese Lokalarkiv fylder 40 år i 2019

Af Jytte Raun

Historien og udfordringerne siden 2007

Der er sket rigtig meget inden for arkiververdenen siden arkivets start i 1979. Arkivets første mange års historie har jeg berettet om i forbindelse med udgivelsen af det første årsskrift i 2007 efter oprettelsen af arkivets støtteforening Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forening.

Jeg vil derfor ikke gentage mig selv, men fortælle lidt om, hvad der er sket i arkivet siden 2007 og om, hvilke udfordringer arkiverne står overfor.

Formidlingen

I dag er formidlingen af arkivets samlinger blevet en større del af arkivets arbejde end tidligere. Det skyldes, at Dalum-Hjallese har ændret sig enormt siden arkivets oprettelse i 1979. Landsbypræget i Hjallese er helt forsvundet. Befolkningstallet i hele arkivets dækningsområde er steget betragteligt, og Dalum-Hjallese har fået bymæssig bebyggelse, hvor det ikke som tidligere er almindeligt, at alle kender hinanden og ved, hvad der foregår i nabolaget. Arkivet er nødt til hele tiden at gøre opmærksom på sin eksistens. Derfor arrangeres der gade- og skovvandring,

Skovvandring i Fruens Bøge Skov, hvor Henrik Bjerregaard og Jytte Raun fortalte om skoven som udflugtsmål for odenseanerne i sidste halvdel af 1800 tallet, hvor man gik til dans og til cykelløb og besøgte de mange traktørsteder.

Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv

*De historiske skilte på bygningerne på Dalumvej 95 afsløres i silende regn den 29. april 2016.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalkarkiv*

foredrag og udstillinger for at gøre arkivet mere synligt, og for at beboerne ved, hvor de kan aflevere historisk materiale om Dalum-Hjallese i stedet for at kassere det. Tilvæksten af arkivets samlinger er en nødvendig del af arkivets fortsatte virke og forøger arkivmedarbejdernes viden om områdets historie og gør dem både bedre til at besvare de mange forespørgsler, der kommer til arkivet og bedre til at formidle historien videre til interesserede.

Arkivet forsøger også at engagere sig i alt, hvad der vedrører Dalum-Hjallese historie, og det lokale samarbejde med kirkerne, Dalum Bibliotek, idrætsforeningerne, kommunens forvaltning på Dalumvej 95 og områdets forretninger og virksomheder prioriteres højt. Eksempelvis deltog arkivet aktivt i Dalumdagen både i 2015 og 2016 og fik i forbindelse med borgerbudgetteringen mulighed for at kunne opsætte historiske skilte på bygningerne på Dalumvej 95, således at beboerne nu har mulighed for at mindes, hvad der har været af aktiviteter i de

pågældende bygninger igennem tiderne.

For øjeblikket arbejdes der sammen med den lokalhistoriske forening på at få navngivet en sti efter den berømte cykelrytter Thorvald Ellegaard, og i forbindelse med bebyggelsen af det tidligere papirfabriksområde har arkivet og den lokalhistoriske forening tilbudt at være en aktiv medspiller med hensyn til at bevare det historiske islæt ved det kommende boligområde.

Det er fortsat en væsentlig opgave at finde på nye måder at sikre arkivets synlighed.

Udfordringer

Arkivet har stået over for mange udfordringer, som er blevet løst hen ad vejen. Den største og næsten uoverskuelige udfordring var 1990'ernes overgang fra manuelle registreringer til EDB-registreringer i Arkibas, som krævede helt nye færdigheder af arkivmedarbejderne. Hvordan det blev løst, kan der læses mere om i årsskriftet fra 2007, men her i 2019 kan

vi konstatere, at arkivets meget ambitiøse mål fra 1990'erne om, at alle arkivalier skulle lægges på Arkibas for længst er opfyldt, og ingen kan i dag forestille sig andre måder at klare registreringerne på.

Arkibas programmet udvikles løbende, og mange nye funktioner er taget i brug siden starten, mens vi prøver at følge med i de mange nye tiltag.

www.arkiv.dk er nok den vigtigste tilføjelse til EDB-programmet. Den er Arkibas - programmets søgebase på nettet, som blev lanceret i februar 2015, hvor blandt andet alle de danske lokalarkiver kan præsentere deres samlinger. Ved starten var der knap 3 millioner registreringer i basen, heraf omkring 1 million billeder, som på én gang blev tilgængelige overalt på kloden, hvor der var en internetforbindelse. Ikke mindst billederne har bevirket, at arkiverne får eksponering på nettet som aldrig tidligere. I dag er antallet af registreringer vokset betragteligt. Der ligger nu 2,5 millioner billeder i basen, og 5.932.911 brugere har indtil 5. december 2019 fået forevist 120.595.140 sider i arkiv.dk. Basen videreudvikles løbende, og fra efteråret 2017 blev det muligt via Google at søge direkte ind i arkiv.dk, hvilket har betydet en endnu større udbredelse af kendskabet til søgesiden.

For de enkelte arkiver betyder det en kolossal stigning i forespørgslerne om noget, brugerne har set på sitet, og det har for os betydet en væsentlig forøgelse af forespørgsler på mail. Det er især billederne, der interesserer brugerne, og vi har indtil nu lagt 7.589 billeder op fra vores område, men også arkivalierne spørges der til, og der har været adskillige besøg for at se, hvad indholdsfortegnelserne i arkivfondene dækker over.

Én af de nyeste faciliteter i arkiv.dk har vi tilsluttet os, da det blev muligt for arkiverne at åbne for, at brugerne kan kommentere og komme med evt. rettelser til arkivernes registreringer. Det betyder, at arkivet skal kontrollere, om de forslag til rettelser, der indkommer, er korrekte, inden de foretages, men samtidig er det også en rigtig god måde at få kvaliteten af registreringerne forbedret på, når brugerne er med til at rette eller tilføje nye oplysninger.

Salg af billeder via arkiv.dk

Det er nu også muligt at tilslutte sig en ordning, hvor brugerne direkte på arkiv.dk kan købe billeder i høj opløsning fra de arkiver, der har tilsluttet sig ordningen. Foreløbig har vi valgt selv at administrere salg af arkivets billeder, da vi allerede har vores billeder liggende i B nr. orden på et USB - stik i høj opløsning, og derfor let kan sende billeder via mail til dem, der ønsker det. På den måde kan vi fortsat yde foreningsmedlemmerne en fordel rent prismæssigt.

Arkiv.dk har også fået en kildeviser, som betyder, at arkiverne kan scanne dokumenter og lægge dem op, så brugerne kan læse dokumenternes tekster. Arkiverne opfordres til at foretage en vurdering af, hvilke dokumenter i samlingerne, der kan have national betydning og derfor størst interesse for flest brugere og sørge for at få dem scannet først og lagt op på sitet. Vi har endnu ikke lagt nogle historiske kilder op, men vi arbejder på det. Vi forestiller os, at Dalum Papirfabrik og fabriksbyen, Kristiansdals Hovedgård, Dalum Kloster og Dalum Landbrugsskole kan være emner af national betydning, som vi kan bidrage med, når tiden tillader det!

Sociale medier

Arkivet er nødt til at følge med udviklingen, og der kommer hele tiden nye muligheder, der skal tages stilling til. De fleste arkiver har hjemmesider, der skal vedligeholdes. Det har vi også, men mange arkiver er også på Facebook og andre sociale medier, hvor der kommunikeres med brugerne. Det er hurtige medier, og brugerne forlanger hurtige svar. Vi har endnu ikke povet at binde an med Facebook og andre sociale medier, for ingen af de nuværende arkivmedarbejdere har tilstrækkelig erfaring med det. Men vi vil gerne være med, og hvis der er nogle blandt læserne, der kunne tænke sig at være arkivmedarbejder med sociale medier som arbejdsområde, vil vi med tak tage imod det.

Digitalisering

er et nøgleord for arkivverdenen. De tider er forbi, hvor arkivets medarbejdere selv stod i mørkekammer og fremkaldte sine billeder. I dag scannes billederne på egne scannere. Det betyder, at givere kan beholde sine originale billeder, hvis de er kede af at komme af med dem, eller de kan overlade de originale billeder til arkivet og få en scanning til sig selv. Arkivet vil selvfølgelig helst det sidste, så de originale optagelser kan blive bevaret bedst muligt for eftertiden. Både lyd- og filmoptagelser bliver digitaliseret, så man ikke risikerer, at afspilningsmulighederne forsvinder med spolebånd- og kassettebåndoptagerne eller video- og DVDafspillerne. Digitaliseringen betyder også, at lyd- og filmoptagelser kan lægges på

*Inden flytningen fra Dalumvej 95 C til Bøgedal blev der studeret tegninger og planlagt i detaljer. Fra venstre Bente Vinberg, Kirsten Eriksen, Jytte Raun og Kurt Hansen.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

Arkibas og vises i arkiv.dk. Med hensyn til digitalisering står vi heldigvis ikke alene. Alle Odense arkiverne er med i et fælles digitaliseringsprojekt, hvor der stilles både udstyr og ekspertise til rådighed, hvilket vi gør flittigt brug af.

Persondataloven

Forkortet GDPR, der står for General Data Protection Regulation er et EU-direktiv, der redegør for, hvordan persondata må indsamles, behandles og opbevares. GDPR har stor betydning for hele samfundets funktion og er en kolossal udfordring for hele arkiververdenen. Alt hvad arkiverne indsamler, registrerer og opbevarer berøres af GDPR. Der trues med store bøder, hvis direktivet ikke overholdes, men indtil nu har ingen opstillet regler for, hvordan GDPR's direktiver skal tolkes i forhold til arkiverne, hvis formål netop er indsamling og opbevaring også af personfølsomt materiale. Formålet med direktivet er at beskytte det enkelte individ mod misbrug af personlige data, hvilket alle må være interesseret i, men samtidig betyder det også, at der er brug for nogle

konkrete retningslinjer, som arkiverne kan arbejde efter. Alle landets arkiver både store og små er berørt af direktivet, og heldigvis har vi de store arkiver og landsorganisationerne til at gå forrest for at få løst problemerne. Landsorganisationen Sammenslutningen af Lokalarkiver (SLA) repræsenterer landets lokalarkiver og har givet lokalarkiverne nogle forslag til, hvordan arkiverne kan forholde sig, indtil der foreligger klare regler fra centralt hold. SLA har også henstillet til arkiverne at tilkendegive, at arkivet har sat sig ind i og forholdt sig til direktivet ved at have nedskrevet retningslinjer for, hvordan man bedst muligt kan imødekomme GDPR's direktiver samtidig med, at vi fortsætter med at indsamle og opbevare, som vi altid har gjort. Vi har fulgt opfordringen og har nedskrevet retningslinjer for, hvordan arkivet forholder sig til f.eks. hvilke typer billeder arkivet publicerer på arkiv.dk, hjemmeside, årsskrift, udstillinger m.v. Desuden har vi skriftligt tilkendegivet, at hvis der modtages klager over vores fremgangsmåde, vil klagerne omgående blive imødekommet.

*Der var talrigt fremmøde ved indvielsen af vores nye lokaler i Bøgedal den 5. december 2014
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

Flytning til Bøgedal

En udfordring af helt andre dimensioner fandt sted i 2014: Arkivet skulle finde nye lokaler!

Det havde vi ikke lige set komme. Trods vores voldsomme protester var der intet at gøre, vi skulle i gang med at flytte arkivet. Vi frygtede at få anvist et kælderlokale på en af skolerne, for vi kunne ikke se andre muligheder, da det var vigtigt for os, at arkivet skulle ligge i vores dækningsområde i Dalum eller Hjallesø. Heldigvis for os blev lokalerne på Bøgedal ledige, og da kommunen ønskede at etablere endnu en lejlighed til udlejning ved at inddrage lokaler på 1. sal, som Bøgedalgruppen (en forening for de ældre beboere i Bøgedalvænget) disponerede over, blev arkivet tilbudt at dele lokalerne i stueetagen med Bøgedalgruppen, hvilket vi straks sagde ja til.

Der blev målt op, tegnet og planlagt, så flytningen kunne gå så let som muligt. Vi forhandlede med kommunen, som til sidst indvilligede i at betale et flyttefirma for at flytte møbler og flyttekasser. Selv om vi havde tegninger af, hvor møblerne og flyttekasserne skulle placeres, gik det ikke helt som planlagt, for 50 flyttekasser fylder så meget, at de blev stablet op, hvor der var plads. Vi kunne knap bevæge os rundt i lokalerne for kasser. Vi havde været så forudseende at lukke arkivet for besøgende i ½ år, og det blev der brug for, inden alt var klar.

Bøgedalgruppen disponerer over stuen i forbindelse med køkkenet på deres mødedage og har deres møbler stående her. Køkkenet er vi fællers om. Resten har arkivet indrettet med et magasin, et lille kontor med 3 arbejdspladser og et større, hvor sognerådsbordet fra den

gamle Dalum Kommune er placeret sammen med yderligere 3 arbejdspladser. Pladsen er trang, men det går. De dage, hvor Bøgedalgruppen ikke har møder, kan arkivet bruge deres lokale, ligesom Bøgedalgruppen kan bruge vores ved særlige arrangementer, og det enes vi fint om.

På Dalumvej 95 C havde arkivet et kælderrum til opbevaring, men det var der ikke mulighed for på Bøgedal, så det endte med, at arkivet lukkede det ene handicappetoilet, som nu bruges til opbevaring. Arkivet råder ikke over så meget plads som tidligere, og det er næsten umuligt at lave udstillinger, fordi det kun kan lade sig gøre i Bøgedalgruppens lokale, som de selv bruger hver torsdag, og hvor der ikke samtidig er plads til udstillingstavler. Arkivet har et godt samarbejde med Dalum Kirke og Dalum Bibliotek, og derfor vil arkivets udstillinger af længere varighed blive i deres lokaler.

Magasinet til arkivalier forsøges friholdt udelukkende til opbevaring af arkivalier. Umiddelbart efter flytningen var arkivet så heldig at få tilbudt nogle kompaktreoler, som var blevet tilovers på Odense Rådhus. Mod selv at demontere dem på rådhuset og selv sætte dem op igen på Bøgedal fik vi dem foræret, og med hjælp fra familie og venner blev de opsat i magasinet, hvilket betyder, at arkivet har fået endnu mere plads til arkivalier end tidligere.

At flytte et arkiv er ikke nogen let sag, og vi håber, at det aldrig vil gentage sig. Arkivet er glad for lokalerne i Bøgedal, selv om vi har konstant pladsmangel. Flytningen til Bøgedal betød imidlertid, at der blev lettere adgang til arkivet. På Dalumvej 95 C havde mange besøgende besvær med den smalle, stejle trappe til 1.

*Reception i anledning af arkivets 40 års fødselsdag og Arkivernes Dag 2019 den 9. november 2019.
Foto: Dalum-Hjallese Lokalarkiv*

sal, men her på Bøgedal er der elevator, således at alle har mulighed for at besøge os. Arkivets værste anelser med hensyn til flytningen blev gjort til skamme. Der var både fordele og ulemper ved flytningen, og den næste store udfordring bliver at finde et fjernarkiv, når magasinet inden længe er fyldt op.

Fremtiden

Til trods for de mange udfordringer ser jeg lyst på fremtiden for arkivet i Dalum-Hjallese. Vi har mange dygtige og engagerede arkivmedarbejdere, som synes det er spændende og givende at være med til at bevare området historie for eftertiden. Det er en stor tilfredsstillelse for

os at mærke, at vores arbejde værdsættes. Foreningsmedlemmerne møder talrigt op hver gang, arkivet har et arrangement, og vi tror, at vores arbejde med at gøre arkivet synligt har betydet et stadigt stigende medlemstal. Forespørgsler og besøg i arkivet er også stigende, og alle er altid positive og bidrager med arkivmateriale, som er så vigtigt, for at områdets historie bevares, sådan som beboerne har oplevet den. Vi bliver aldrig færdige med at indsamle arkivalier, for historien går videre. Afleveringer til arkivet behøver altså ikke være meget gamle, for det er også vigtigt at dokumentere nutiden, for inden længe er den også historie.

Jytte Raun er arkivleder i Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Dalum Afdeling
Faaborgvej 22 - 24
5250 Odense SV
45124340

Danske Bank

NYE BRILLER

- så kan du bare se...

Læs her om
service, garanti
og pleje

Velkommen hos
Hamm & Steinfeldt Optik

Dalumvej 43B, 5260 - 6617 7400

- *blik for detaljerne*

LAUST VVS & BLIK

Rosenvænget 25 . 5250 Odense SV

Tlf. 65 91 08 19/20 47 65 48

www.laustvvs.dk

KVALITETSGARANTI
FOR GODT HÅNDVÆRK

Foreningen siger tak
til annoncørerne for støtten
til dette årsskrift
og til skolepraktikken på CVK på
Syddansk Erhvervsskole i Odense
for det flotte layout.

DANSKERNES FORETRUKNE BANK

TAK

"Ingen Arbejdernes Landsbank uden jer!"

Vi er kåret som **danskernes foretrukne** bank 10 år i træk.

Ring og få en uforpligtende snak på tlf.: 38 48 48 48
eller besøg www.al-bank.dk/bedstebank

 Arbejdernes Landsbank
Dalumvej 52 | 5250 Odense SV | dalum@al-bank.dk

Voxnebjerg, januar 2019

Dalum-Hjallese Lokalhistoriske Forenings bestyrelse

Formand: Lars Hagensen, Carl Baggers Allé 67, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 97 73, LHHA@km.dk

Næstformand: Leif Stendahl, Mensalgårdvej 17, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 18 80, leifstendahl@gmail.com

Kasserer: Henning Jespersen, Ellekærshaven 46, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 44 37, rebo@stofanet.dk

Sekretær: Lise Søndergaard, Ligustervænget 2, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 08 27, LSN@stofanet.dk

Bestyrelsesmedlem: Per Jensen, Elmedals Allé 34, 5250 Odense SV
Tlf. . 40 28 09 68, perj@stofanet.dk

Dalum-Hjallese Lokalarkiv

Bøgedalvænget 4, 5250 Odense SV
dahjarkiv@stofanet.dk

Arkivleder: Jytte Raun, Ahornvej 51, 5250 Odense SV
Tlf. 20 28 41 59, palleraun@mail.dk

Kasserer: Bente Vinberg, Sanderumvej 114, 5250 Odense SV
Tlf. 21 75 35 40, vinberg@dsa-net.dk

Arkivmedarbejdere:

Claus Berentzen og Jette Bogh, Mensalgårdvænget 7, 5260 Odense S
Tlf. 65 15 05 85, boghjettem@gmail.com

Kirsten Eriksen, Zachariasvej 2, 5260 Odense S
Tlf. 66 15 23 07, kir1935er@gmail.com

Bodil Fjendbo, Søparken 72, 5260 Odense S
Tlf. 97 47 28 95, mobil: 31 34 80 66, fjendbo5260@gmail.com

Karin Grønning, Kristiansdals Allé 94, 5250 Odense SV
Tlf. 24 40 08 33, krg@private.dk

Henrik Bjerregaard Jensen, Lindevej 8, 5250 Odense SV
Tlf. 40 36 86 19, hbj@hbjmail.dk

Per Jensen, Elmedals Allé 34, 5250 Odense SV
Tlf. 40 28 09 68, perj@stofanet.dk

Lis Loll, Bøgedals Allé 25, 5250 Odense SV
Tlf. 24 45 32 36, loll@email.dk

Bodil Valsted, Ingrid's Allé 40, 5250 Odense SV
Tlf. 66 17 41 26, bodil@valsted.dk

